

Afetler Doğal Olmayabilir mi?: Afetlerin “Doğallığı” Üzerine Sosyolojik Bir Tartışma

Fatma Levent¹ , Temmuz Gönc Şavran²

Öz

Disiplinler arası bir çalışma konusu olarak afet giderek daha fazla ilgi görmektedir. Son yıllarda hem afetin doğal değil toplumsal bir olgu olduğu yönündeki iddialar hem de buna yönelik eleştiriler yaygınlaşmaktadır. Bu makale bu iddiaları tartışmak ve eleştirel sosyoloji perspektifinden hareketle afete ilişkin yorum, anlam ve çağrışımların toplumsal dinamikleri nasıl yönlendirdiğini göstermek amacıyla hazırlanmış bir derleme çalışmasıdır. Çalışmada kavramların söylemler çerçevesinde inşa edildiği ve belirli hakikatleri oluşturmak için kullandığı vurgulanmakta, tehlikeler paradigması, kırılabilirlik paradigması ve eleştirel yaklaşımlardan yola çıkarak afete ilişkin tanımların nasıl değiştiğine değinilmekte ve “doğal afet” kavramının kullanmanın yaratabileceği riskler ve kavram karmaşası tartışılmaktadır. Afetlerden yalnızca doğayı sorumlu tutmak insanın doğayla savaş hâlinde olduğu ve insanın doğa karşısında ne yaparsa yapsın başarısız olacağı düşüncesini güçlendirir, bu düşünce bir grubun çıkarını gözetirken diğerini görmezden gelen afet politika ve yasaları için de zemin hazırlar. Hangi nüfusun yardımı muhtaç ve risk altında olduğu, kime hangi yardımların yapılacağı tartışılırken kullanılan kavramlar bu zemini güçlendirebilir. Toplumsal kurumlar söylemi ideolojile çerçevelenerek şekillendirip ideolojisi yeniden ürettiği için belirli bir paradigmaya işaret eden söylem içindeki dilin problemleri kullanımı bir tür bilgiyi ve çıkarı meşru kılarken diğerini görünmez hâle getirebilir. Bu çerçevede “doğal afet” kavramını kullanmak da benzer riskleri taşıdığı için bu kavrama eleştirel yaklaşmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğal afet • Afet sosyolojisi • Kırılabilirlik • Tehlike • Söylem

Can Disasters Be Unnatural? A Sociological Discussion on the “Naturalness” of Disasters

Abstract

Disaster is attracting more and more attention as an interdisciplinary field of study. In recent years, both the assertion that disasters are not a natural phenomenon but a social one and the criticism of this assertion have become more widespread. This article is a compilation study prepared to discuss these claims and to show how the interpretations, meanings, and connotations associated with disasters direct social dynamics from the perspective of critical sociology. The study highlights how concepts are constructed within discourses and used to construct certain truths, how definitions of disaster have changed based on the hazards paradigm, the vulnerability paradigm, and critical approaches, and discusses the risks and conceptual confusion that can be created by using the concept of “natural disaster”. In essence, the blaming of nature solely for disasters removes human influence from the equation and promotes the idea that humans are at war with nature. This reinforces the belief that human beings will fail in the face of nature no matter what they do, but it also prepares the ground for the implementation of disaster policies and laws that favour the interests of one group while ignoring others. The concepts employed contribute to the reinforcement of this ground, even if the individuals using them are unaware of it. The discourse produces information on which population requires assistance and is at risk, as well as which form of assistance will be provided to whom. However, these processes are not independent of power. Social institutions shape discourse by framing it with ideology and reproducing it. Thus, the problematic use of language within the discourse that points to a particular paradigm can legitimise one type of knowledge and interest while rendering the other invisible. In this framework, it is important to approach the use of the term “natural disaster” critically as it carries certain risks.

Keywords: Natural disaster • Sociology of disaster • Vulnerability • Hazard • Discourse

1 Sorumlu Yazar: Fatma Levent (Doktora Öğrencisi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye. E-posta: flvent@anadolu.edu.tr ORCID: 0000-0002-1683-3539

2 Temmuz Gönc Şavran (Prof. Dr.), Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, Türkiye. E-posta: tgonc@anadolu.edu.tr ORCID: 0000-0003-0561-4661

Afif: Levent, F. & Gönc Şavran, T. (2024). Afetler doğal olmayabilir mi?: afetlerin “doğallığı” üzerine sosyolojik bir tartışma. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 44, 765-793. <https://doi.org/10.26650/SJ.2024.44.2.0020>

Extended Summary

Nowadays, the frequency and effects of natural events such as climate change, fire, flood, earthquake, etc. are increasing in relation to each other, and therefore the subject of disaster has attracted the attention of many disciplines. Considering this interest, this article is a review study focusing on how the interpretations, meanings, and connotations of disaster direct social dynamics from a critical sociology perspective. The aim of the study is to examine the concepts of disaster and natural disaster by following the discussions within the hazards paradigm, the vulnerability paradigm and critical approaches and to try to support the claim that disasters are not natural but social phenomena. For this purpose, it is first shown how discourse produces knowledge and meaning, how discourse, which is surrounded by ideology, is shaped by social institutions and how it can make one type of knowledge visible while concealing others. It is then emphasised that the discourse inherent in language determines which words/terms are chosen, and that language can thus, on the one hand, construct meaning and, on the other, erroneously support oppressive social norms.

Disaster cannot be understood separately from society and culture, because historically, different meanings have been attributed to disaster in every culture and belief. The fact that it is understood together with natural phenomena has deepened the belief that disasters have astrological and divine causes. Over time, the expert knowledge that accompanies explanations of physical phenomena largely replaced this belief. Since disaster research has developed in the West and found the opportunity to be researched in the West, it is a field in which Western terminology dominates to a great extent. Today, researchers from many countries are trying to contribute to the field of disaster, but Western terminology continues to dominate the field. This is controversial because there are no words in other languages that can fulfil the nuances of English and the meaning may change. Along with the debates, the terms and definitions used have changed over time. In this study, to trace the historical process, the sociological literature on disasters is utilised and the change of meaning accompanying the definitions of disasters in two main paradigms and the criticisms directed to these paradigms are traced.

The hazards paradigm developed in the United States in the 1950s, shaped by the Cold War, and dominated early disaster sociology. In order to observe the civilian reactions to a nuclear attack, the United States of America encouraged the research conducted during this period. With expert knowledge, the focus is more on civil defence and first response. Within the hazards paradigm, disaster is defined as a violent natural external factor and the population is considered passive beings despite this violence. Later researchers criticised the hazard paradigm for considering disasters as limited by time and space. Criticisms of the hazards paradigm led to the popularisation of the vulnerability paradigm in the 1980s.

The vulnerability paradigm emphasised that the hazard-centred approach should be abandoned and argued that disaster is not related to geographical processes but to poverty, inequality and other related factors. With this approach, the definition of disaster has also changed and it is stated that disaster cannot be mentioned unless vulnerabilities and hazards interact. In this period, concepts such as vulnerability, resilience and risk began to accompany disaster research, and disaster sociology broke away from the positivist tradition. According to the vulnerability paradigm, while the hazard may be natural, the disaster is social. In the case of different groups, the same hazard may turn into a disaster in one group and not in the other, depending on which group is vulnerable. Depending on the circumstances, one group may be more vulnerable than another. Women, blacks, the poor, the homeless, etc. can become more vulnerable when they do not have access to the regular resources and means of protection available to members of the upper classes. Therefore, vulnerability points to how inequality is distributed within society. However, the rulers can label some groups as vulnerable and use the resulting situation for their own interests. In this study, the first focus of the discussions gathered under a separate heading as critical approaches is on the production of the vulnerability of some groups with the discourse of vulnerability. According to critics, sovereigns first make a part of the population vulnerable and then develop aid policies that work in their own interests within the discourse of tropicality, developmentalism or vulnerability. In most cases, these policies are far from serving the actual population at risk. Vulnerability will only be called vulnerability when there is something against it, when it has a cause. Communities need the distribution of food and shelter to survive. When the conditions are not equalised, vulnerabilities are created.

Disaster policies and the discourse of naturalness attributed to disasters can conceal the real causes, just like developmentalism and tropicality. Critical researchers support their claim that natural disasters are not natural by emphasising that populations are made vulnerable by social, political and economic relations. The concept of natural disasters paves the way for labelling one part of the world as dangerous for the rest. In this way, various interventions are legitimised that are far from being in the best interest of those in real need. On the other hand, the questioning of the naturalness of disaster is continued by emphasising that in many cases, the danger that is considered a disaster for one part of the world does not mean the same for another.

When the definitions of natural disasters are examined in this study, it is seen that people and institutions are positioned in a war against nature and it is evoked that institutions and people have little to do when it comes to strong nature. Nevertheless, the concept of "natural disaster" continues to be used by the media, decision makers, and researchers. The term "natural disaster" continues to be used to distinguish between natural and man-made hazards or to increase its popularity. However, this basically

harbours two risks: Nature, which is constructed as dangerous, being a force that can only be dealt with by a state with experts, and the development of a disaster industry dominated by the free market.

Researchers who argue that natural disasters are not natural also face various criticisms. The first is that the occurrence of disasters cannot be predicted and prevented with modern technology, and therefore it is inconvenient to attribute blame to nature. However, in this criticism, disaster is handled as a physical phenomenon, contrary to what is supported in the study. The second criticism is that human beings are also a part of nature and therefore there is no harm in using the concept of “natural disaster”. However, this criticism also renders social sciences meaningless as a whole. The last criticism comes from those who argue that a distinction should be made between natural hazards such as earthquakes and man-made hazards such as nuclear explosions. However, this distinction ignores the fact that disaster is a social phenomenon.

Instead of using the concept of “natural disaster”, critical researchers have also made different suggestions for its use. The concept of a socio-natural disaster to express the intersection of a natural hazard and a socially constructed disaster is one of these suggestions. There are researchers who completely reject the use of the term disaster, regardless of whether it is natural or social, and propose to use the concept of risks, and there are also researchers who propose to use only the concept of disaster without adding naturalness to disaster.

In disaster research, just like in the social sciences, not all concepts have clear definitions. However, the concepts chosen and used may paradoxically lead to the concealment of social problems or trivialisation by remaining in the background. Adopting a critical perspective and participating in new discussions will contribute to the development of the field by adopting a critical perspective in order to expand definitions in order to address and examine locality, culture and social structure in research and to reveal hidden meanings.

Afetler Doğal Olmayabilir mi?: Afetlerin “Doğallığı” Üzerine Sosyolojik Bir Tartışma

Deprem, sel, kuraklık gibi doğa olaylarının sıklığı ve etkilerinin geniş kitleleri yoğun bir şekilde etkilediği günümüzde afet konusunun sosyal bilimler alanındaki önemi artmaktadır. Ne var ki bu alanda kritik bir kavram karmaşası gözlenmektedir. Sosyal bilimlerde teorilere, perspektiflere ve ideolojilere bağlı olarak aynı olgunun farklı kavramlarla ifade edilmesi yeni olmamakla birlikte afet alanındaki kavram karmaşası günlük yaşamda dilin kullanımına yansımakta, hem afet konusundaki algının hem de bu konuda geliştirilen politikaların yönünü etkilemektedir.

Bu makalenin amacı afet ve doğal afet kavramlarını tehlikeler paradigması, kırılma paradigması ve eleştirel yaklaşımlar bağlamında irdelemek ve afetlerin doğal değil sosyal olgular olduğu iddiasını açıklayarak desteklemeye çalışmaktır. Makale bütünlük literatür taraması tekniğiyle hazırlanmıştır. Sistemik veya yarı sistemik literatür taramaları spesifik problemlere ilişkin, genellikle tek disiplin içinde ve ağırlıklı olarak ampirik çalışmalardan elde edilmiş verileri sentezlemek açısından elverişlidir. Bunlardan farklı olarak bütünlük literatür taraması farklı disiplinlerde ele alınan, çerçevesi daha geniş olan araştırma problemlerini cevaplamaya çalışan ve literatürün teorik çalışmalardan oluştuğu çalışmalar için daha uygundur (Snyder, 2019, s. 334). Bütünlük literatür taramasının amacı konuyla ilgili tüm araştırmaları kapsamak değil, bir olgu hakkındaki çeşitli perspektifleri ortaya koymak, kavramları irdelemek, teorileri ve kanıtları eleştirmektir (Torraco, 2005, s. 547). Bu çalışmanın amacı da afet literatüründe spesifik bir problem hakkındaki tüm çalışmaları ortaya koyarak kümelemek değildir. Afet terminolojisi farklı disiplinlerdeki çeşitli kavramları kapsamakla birlikte, bu makale bu terminolojilerin karşılaştırmalı bir analizini ya da afetin tarihsel bir incelemesini yapmamaktadır. Bunun yerine, eleştirel sosyoloji bakış açısıyla afetin yorumlarının, anlamlarının ve çağrışımlarının toplumsal dinamikleri nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. Makalenin amacı doğrultusunda yöntem olarak bütünlük literatür taraması seçilmiş ve tartışma, amaçtan uzaklaşmayı önleyecek şekilde, problemi ortaya koyma, eleştirme ve tartışma açısından en uygun olan kaynakları merkeze alarak gerçekleştirilmiştir. Afet kavramını ele almadan önce kısaca söylem nosyonuna değinilecektir, çünkü kavramı çevreleyen söylem, algılanan gerçekliği şekillendirir ve yorumlar, çağrışımlar ve anlamlar yalnızca bu söylem çerçevesinde geçerlidir.

Söylem ve İdeoloji

Söylem, bilgiyi ve anlamı üretip organize etmek, bu yolla belirli bir hakikati üretmek için kullanılan bir uygulamalar bütünüdür (Foucault, 2014). Toplumsal kurumlar tarafından şekillendirilen söylem ideoloji tarafından çerçevelenerek ideolojiyi yeniden üretir ve böylece belirli tür bir bilgiyi meşru kılarken diğerini görünmez hâle getirebilir. Doğa bilimleri, hukuk, tıp, ekonomi gibi bilimsel disiplinlerin ortaya koyduğu aşkın veya ideal bir gerçeklikten söz edilemez, sadece bu disiplinlerin inşa ettiği

gerçekliklerden söz edilebilir, çünkü ister doğal ister sosyal olsun tüm gerçeklikler bir söyleme dayanır (Sözen, 2017, s. 8). Söylemin ürettiği bilgi, güç, iktidar, egemenlik, otorite ve kontrol dilde varlık kazanır; bilginin, otoritenin ve ideolojinin dilde kullanımı ancak bir söylem içinde anlamlıdır (Sözen, 2017, s. 10).

Her tür iletişim, anlatım ve açıklamada kullanılan dile içkin olan söylem, hangi kelimelerin/terimlerin/kavramların seçilip kullanılacağını belirler (Martin ve Veel, 2005, s. 15-27). Özellikle sosyal bilimler söz konusu olduğunda kavramların ne şekilde kullanıldığı önemlidir çünkü çeviri olsun ya da olmasın kullanılan dil anlamı nötrleyebilir, gizleyebilir veya üzerine konuşulan kişi, grup veya toplulukları etiketleyip ayrıştırarak yanlış bir biçimde baskıcı sosyal normları destekleyebilir. Bu noktada kavramların algılanışında söylenenin ne olduğu kadar söyleyenin kim olduğu da önemlidir. Nitekim söylem, anlatımların, açıklamaların, beyan ve iddiaların nerede, ne zaman, nasıl ve kim tarafından kullanıldığı ile anlaşılır, yani söylemi ancak onu kullanan aktörlerin kim olduğu bilgisi ile anlamak mümkündür (Sözen, 2017, s. 10). Farklı alanlarda olduğu gibi afet alanında da terminoloji, sivil toplum ve medya kuruluşlarının, politikacıların ve araştırmacıların kullandıkları, çoğu zaman bir hikâyeye çevrelenmiş olan ve ideolojik, ekonomik veya politik çıkarları destekleyen kavramların birikimiyle oluşmaktadır. Bu aktörler kavramları sıklıkla söylemi de toplumsal ve kültürel bağlamı da yansıtmayan teknik bir indirmecilikle kullanmakta ve günlük yaşamda bu kavramların nasıl algılanacağını çarpık olarak şekillendirmektedir. Örneğin afet araştırmalarında kullanılan kırılmalık kavramı küresel COVID-19 salgını sürecinde herkesin aşına olduğu bir sözcük hâline gelmiştir. Türkçeye kırılmalık¹ olarak çevrilen *vulnerability* kavramı belirli bir grubu “zavallı kurbanlar” olarak gösterme riskini taşımakta, grupların zayıflıklarına işaret ederek onları “yardıma muhtaç” kişiler olarak konumlandırmaktadır. Bu kavramın kullanımı, grupların süreçle geleneksel bilgilerine dayanarak başa çıkma kapasitelerini ve potansiyellerini yok sayan bir söylemin ürünüdür. Daha sonra değinileceği üzere, bu şekilde kırılmalık kavramı nüfusa ne şekilde hangi yardımların yapılacağı da aynı söylem tarafından üretilen bir bilgidir ve ekonomik ve politik çıkarlardan bağımsız değildir. Öte yandan bazı örneklerde günlük yaşamın olağan sürecinde dilde yer almayan/karşılığı bulunmayan bazı kavramların, toplumsal gerçekliği yok sayma pahasına araştırmalarda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Nepal’in günlük dilinde dirençlilik (resilience) kelimesi mevcut olmadığı hâlde bu kavram akademik çalışmalarda kullanılmaktadır (Chmutina, Sadler, von Meding ve Abukhalaf, 2021).

Afeti, toplum ve kültürü tanımadan anlayabilmek mümkün değildir, çünkü tarihsel olarak bakıldığında farklı toplumlarda ve inanç sistemlerinde afetin farklı anlaşılma eğiliminde olduğu görülmektedir. Uzun yıllar boyunca doğa olaylarıyla birlikte

1 “Vulnerability” sözcüğünün Türkçe afet çalışmalarında “hassasiyet, savunmasızlık, güvenlik açığı, zarar görülebilirlik” gibi birçok çevirisi bulunmaktadır. Burada “kırılmalık” en sık rastlanan çeviri olarak kullanılmıştır.

anlaşılması aslında insanların doğaya karşı duyduğu merakın ve ona yüklediği çeşitli anlamların sonucudur. Doğa hareketleri çağlar boyunca insanlar için merak unsuru olmayı sürdürmüş, birçok inanç sisteminde afetler çoğunlukla tanrıların insanları cezalandırmasının bir yolu olarak kabul görmüştür. Aristoteles, depremlerin yeraltı mağaralarından esen rüzgârlar nedeniyle oluştuğunu ifade ederken, Han Hanedanlığından sonra (M.Ö. 200) Çin’deki felaketler hanedanlığın çöküşüyle ilişkilendirilmiştir (Agnew, Lee, Kanamori, Jennings ve Kisslinger, 2002, s. 4). Yeni Zelanda’daki Maori yerli halkı, annesinin rahminde olan tanrı Ruaumoko’nun hareket etmesi sonucu toprağın sarsıldığına, volkanik patlamaların bu şekilde gerçekleştiğine; Ruaumoko’nun annesinin değişen vücut sıcaklığıyla jeotermal yüzey özelliklerinin açığa çıktığına inanmıştır (Taute, Fa’au ve Ingham, 2019).

Bu örneklerden de görülebileceği gibi afet tüm dünyada görülen bir olgu olsa da afet araştırma ve çalışmalarında kullanılan kavramlar Batı toplumlarında geliştirilmiş, bu konudaki çalışma ve uygulamalarda büyük oranda Batı terminolojisi hâkimiyet sürmüştür. İngiliz dilinde bu konuda üretilmiş terimler Türkçeden sayıca daha fazladır ve kelimeler arasındaki nüanslar belirgindir. Örneğin ikisi de afet araştırmalarında kullanılan “danger” ve “hazard” kelimeleri arasında temel bir fark bulunmaktadır. “Danger” bir şeyin ya da bir kişinin kontrolündeki bir tehlikeye işaret ederken “hazard” öngörülemeyen bir tehlikeyi riski de içinde barındırarak ifade eder.² Oysa bu iki kelime de Türkçeye yok olmak, bozulup yararsız duruma gelmek, mahvolmak, mahvolma ihtimali anlamlarına gelen tehlike olarak çevrilir.³ Diğer taraftan afet, İngilizcedeki geleneksel sözcük anlamıyla (disaster) astrolojik bir vurguya sahiptir, “şanssız, hasta yıldız” anlamıyla bir gezegenin elverişsiz konumundan kaynaklanan bir felakete işaret eder. Afet anlamında kullanılan bir başka terim olan *calamity*, “büyük talihsizlik, hasar, kayıp” anlamlarını karşılarken *catastrophe* ise “ani felaket” olarak tanımlanır. Bu durum afet çalışmalarını yerel olarak yürütmeyi zorlaştırmaktadır çünkü diğer dillerde çeviriyle tam olarak aynı anlamları paylaşan bir kelime bulmak neredeyse imkânsızdır. Buradan hareketle afetlerin doğallığı üzerine bir tartışma yürütmeye başlamadan önce afetin etimolojik tanımlarının dışında paradigma değişimleriyle yıllar içinde kavramın anlamının nasıl değiştiği ortaya konulmalıdır. Bu değişim Tehlikeler Paradigması, Kırılma Paradigması ve Eleştirel Yaklaşımlar başlıkları altında incelenecektir.

Tehlikeler Paradigması

Tehlikeler paradigması, 1950’lerde gelişen, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki soğuk savaş tarafından şekillendirilen, ilk dönem afet sosyolojisi çalışmalarında egemen olan bir paradigmadır. Bu paradigma

2 Türkçe ve İngilizce kelimelerin anlamlarının karşılaştırılmasında ve etimolojik kökenlerinin incelenmesinde Etymonline Etimolojik Sözlüğü, Redhouse Osmanlı Türkçesi-İngilizce Sözlük (1856), Nişanyan (Etimolojik) Sözlük ve Türk Dil Kurumu’nun Türkçe sözlüğü kullanılmıştır.

3 Çeşitli basılı sözlüklerde “hazard” sözcüğü “afet” olarak da kullanılmaktadır.

tehlikeye yönelik sivil savunmaya ve ilk müdahaleye odaklansa da görece teknokratik bir yapıya sahiptir. Hâlbuki afet sosyolojisi alanında kabul edilen ilk sistematik çalışma bu paradigmanın gelişiminden önce yayımlanmıştır ve toplumsal öğeleri merkeze alan ve kapsayıcı bir çalışmadır. Bu çalışma, Samuel Henry Prince tarafından, 1917’de Halifax Limanı’nda bir Fransız mühimmat gemisinin limandaki bir Belçika gemisiyle çarpışmasının ardından meydana gelen patlama hakkında yazdığı doktora tezidir (Perry, 2007, s. 3; Scanlon, 1996, s. 265). Prince’in tezi olay yerindeki insanlarla ilgili gözlemleri, aile üyelerine ulaşmaya çalışan insanları, afetten sonra başlayan söylentileri, yağma korkusunu, şehrin hazırlıksızlığını ve olay yeriyle ilgili gözlemleri içermektedir (Prince, 1920). Ne var ki Tehlikeler paradigmasının gelişimiyle birlikte bu alandaki çalışmalar Prince’in çalışmasındaki kapsayıcılıktan yoksun, indirgemeci ve teknik bir nitelik kazanmıştır.

Afetlerin sosyal bilimler alanında ilgi görmeye başlaması ve tehlikeler paradigmasının gelişimi, Soğuk Savaşın şekillendirdiği 1950’lerde Amerika Birleşik Devletleri ordusunun bir nükleer saldırı karşısında sivil tepkileri incelemek için araştırmacıları teşvik etmesiyle⁴ sağlamıştır (Quarantelli, 1987, s. 288). Temel motivasyonu nükleer risklerin oluşturduğu bu paradigma içinde araştırmacılar, nükleer bombalama konusunda toplumsal deney yapamayacaklarından insanların deprem ve kasırgaların yarattığı hasar ve kayıplarla değişen psikolojisini gözlemlemiş ve savaş benzeri olumsuz koşullarda tepkilerini tahmin edebilmek için afetleri birer araç olarak incelemiştir (Quarantelli, 1987, s. 289). Bu paradigma temelde jeolog, meteorolog gibi doğa bilimcilerinin egemenliğinde gelişmiş oldukça teknokratik bir paradigma olduğu hâlde sosyal bilimcilere bu paradigmaya katkıda bulunmaları için çağrı yapılmıştır. Bu çağrının amacı, insanların afetlere tepki olarak verdikleri davranışları açıklayarak çeşitli afet planlarına katkıda bulunabilmektir (Oliver-Smith, 1996). Sosyal bilimciler de bu olayların temel sosyal süreçleri anlamak için gerçek laboratuvarlar olacağına inanmışlardır (Fritz, 1961). İlk afet araştırmacıları içerisindeki sosyologlar sosyal yapı ile uğraşmışlardır. Özellikle stres altında sosyal yapının sürdürülmesi, dönüşümü ve ortaya çıkışını tanımlamak ve açıklamakla ilgilenmişlerdir (Kreps, 1985; 1989).

Dolayısıyla ABD’de afet sosyolojisinin ortaya çıkışı askeri ve sivil kuruluşların potansiyel bir nükleer saldırı ve kimyasal savaşlar karşısında bireylerin nasıl tepkiler vereceğini öğrenmek istemelerine dayanmaktadır ve bu alandaki ilk çalışmalar olası bir saldırı sonrası sivil savunma ve ilk müdahaleye yönelmiştir (Tierney, 2007; 2019).

4 İlk yıllarda teşvik alanlar arasında Chicago Üniversitesi Ulusal Fikir Araştırma Merkezi, Maryland Üniversitesi ve Oklahoma Üniversitesi’ndeki sosyal bilimciler de vardı. Daha sonra Ulusal Bilimler Akademisi’nde afetler üzerine bir sosyal bilimler araştırma grubu oluşturuldu ve 1963’te Ohio Eyalet Üniversitesi’ndeki sosyologlar tarafından Afet Araştırma Merkezi (DRC) kuruldu (Quarantelli 1987). 1985 yılında Delaware Üniversitesi’ne taşınmıştır. Daha sonraki araştırmacılar, afete hazırlık ve müdahale (Tierney, Lindell ve Perry, 2001), tehlike azaltma (Mileti,1999), risk iletişimi (Lindell ve Perry, 2004) gibi kapsamlı çalışmaları içeren önemli çalışmalar yayımladılar.

Bu aynı zamanda, afetin bir topluluğun bombalanması olayında olduğu gibi bir dış tehdit olarak algılanmasına ve acil durum planlarıyla çözülebilecek bir kriz olarak tanımlanmasına da neden olmuştur (Scott, 1999).

Tehlikeler paradigması afet sosyolojisi alanında uzun yıllar hâkim yaklaşımı oluşturmuştur. Bu paradigmada tehlike doğal bir dış etken, şiddetli, toplumdan ayrı bir güç olarak kabul edilmiştir (Phillips ve Fordham, 2010, s. 6). Bu nedenle tehlikeden etkilenen nüfus bu şiddetli dış etkenin kontrolünü sağlayamayacak pasif bir varlık olarak değerlendirilmiştir (Perry, 2007, s. 12). Bu dönem, afet araştırmasına yönelik ilginin arttığı 1950’lerde, ABD’de sosyolojide yapısal işlevselcilik yaklaşımı egemendir. Toplumu çeşitli parçalardan oluşan bir sistem olarak kabul eden bu yaklaşıma göre parçalar bütünü (sistemin) hayatta kalmasını sağlamak üzere uyum içinde çalışmalıdır ve sistemin bir kısmındaki kesinti, tüm sistemi etkiler. Aynı dönemde gerçekleştirilen araştırmalar içerisinde de afet, sosyal sistemi zayıflatma etkisine sahip yıkımı ifade edecek şekilde tanımlanır. Bu görüşe uygun şekilde Fritz’in (1961, s. 65) afet tanımı şu şekildedir:

Zaman ve mekânda yoğunlaşan, bir toplumun veya bir toplumun görece kendi kendine yeten bir alt bölümünün ciddi bir tehlike altına girdiği ve üyelerinde ve fiziksel yapılarında kayıplara yol açan, sosyal yapının bozulduğu ve toplumun bazı temel işlevlerinin engellendiği bir olay.

Fritz’in yaptığı afet tanımı, afet araştırmalarını büyük ölçüde şekillendirmiştir. Araştırmalarda sıklıkla, sosyal yapının stres altında bozulmak yerine esnek ve uyumlu hâle gelebileceği anlayışı vurgulanmıştır.

Tehlikeler paradigması içinde toplumsal bozulmaya değinen ilk çalışma Fritz’in (1961) çalışmasıdır. Bu çalışmada afetlerin sosyal sistemin yetersizliği ve toplumsal bozulma ile ilgili olduğu ortaya konmuştur. Bu çerçevede afetin toplumsal istikrarı bir süreliğine bozduğu, ancak müdahale sayesinde tekrar istikrarlı duruma dönüşüm mümkün olduğu iddia edilmiş ve konu toplumsal değişim perspektifiyle tartışılmıştır. Fritz’in değerlendirmelerini yeniden yorumlayan Cisin ve Clark (1962, s. 30) afeti “normal aktiviteleri ciddi şekilde bozan” herhangi bir olay olarak, Kreps (1998, s. 34) ise sosyal bozulma ve fiziksel hasar yaratan “rutin olmayan olaylar” olarak tanımlamıştır. Fritz’in görüşlerini benimseyen bir diğer araştırmacı olan Buckle (2005, s. 179) 21. yüzyıla girerken sosyal bozulmanın büyüklüğünü vurgulayarak afet tanımını genişletmiş ve “uzun vadeli iyileşme ihtiyacı” gerektiren önemli, geri dönüşü olmayan bir kayıp ve hasar hissi olduğunu belirtmiştir.

Erken afet araştırmalarında askeri finansmanın çalışılacak konu üzerinde etkili olduğu yadsınamaz ancak yine de araştırmacılar, bulguların ordudan etkilenmediğini belirtmektedir. Dynes’e (1993) göre ordu, afetten etkilenenlerin çaresiz olacağını, toplumsal düzeni bozan davranışlar göstereceğini, bu nedenle komuta-kontrol ideolojisi altında düzenin yeniden ve hızlıca kurulması gerekeceğini varsaymıştır. Ancak

araştırmalar, afet karşısında toplumda organize davranışların ortaya çıktığını, bireysel ve günlük davranışların veya yağma gibi olguların nadiren meydana geldiğini göstermektedir (Webb, 2018). Fritz ve Williams'a (1957, s. 46) göre afetten etkilenenlerin refleks olarak paniğe kapıldığı, bölgeden çılgınca kaçmaya çalıştığına dair belirtilenler yanlış kanılardan ibarettir. Onlara göre, afetten etkilenen topluluk dışarıdan gelenlere göre daha kontrollü ve iş birlikçidir. Quarantelli'ye (1954, s. 275) göre de araştırmalarda paniğin sıklığına ilişkin varsayımlar abartılıdır⁵, diğer tepkilerle karşılaştırıldığında panik nispeten nadir görülen bir olgudur. İnsanların acil bir durumda bencilce tepkiler vereceği, psikolojik olarak yetersiz kalacağı, kendilerine bakamayacakları varsayılsa da araştırmaların tam aksini gösterdiğini belirtmektedir. Fritz (1961), yaptığı çalışmada insanların afet sonrasında güçlü bir ordu nedeniyle değil, büyük ölçüde kendilerinin fedakârlığı nedeniyle dirençli olabildiklerini savunmuştur. Fritz'den sonraki çalışmalara bakıldığında farklı görüşlere ulaşmak da mümkündür. Türkiye'de 13 Mart 1992'de Erzincan'da meydana gelen depremle ilgili araştırma, başkalarını kurtarmak için fedakârlık yapabilmeye yönelik hızlı tepkilerin beklenemeyeceğini göstermektedir. Bu depremde halkın büyük bölümü yaralanmış ya da ölmüş yakınlarını görmek durumunda kalmış, yaşanan afet küçük bir topluluk üzerinde güçlü ve yıkıcı travmatik etkilere sahip olmuştur (Comfort, Tekin, Pretto, Kirimli ve Anger, 1998). 2004 yılında Fas'ta yaşanan depremdeyse afetten hiç etkilenmemiş grupların enkaz altında kalanları kurtarma girişimi yerine pasif bir şekilde arama kurtarma ekiplerini beklediği, ekipler geldikten sonra da bu pasifliği sürdürdüğü belirtilmektedir (Helsloot ve Ruitenber, 2004, s. 104). Öyleyse halk tepkilerinin anlaşılması birçok durumda kültürün eşlik ettiği daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyabilmektedir.

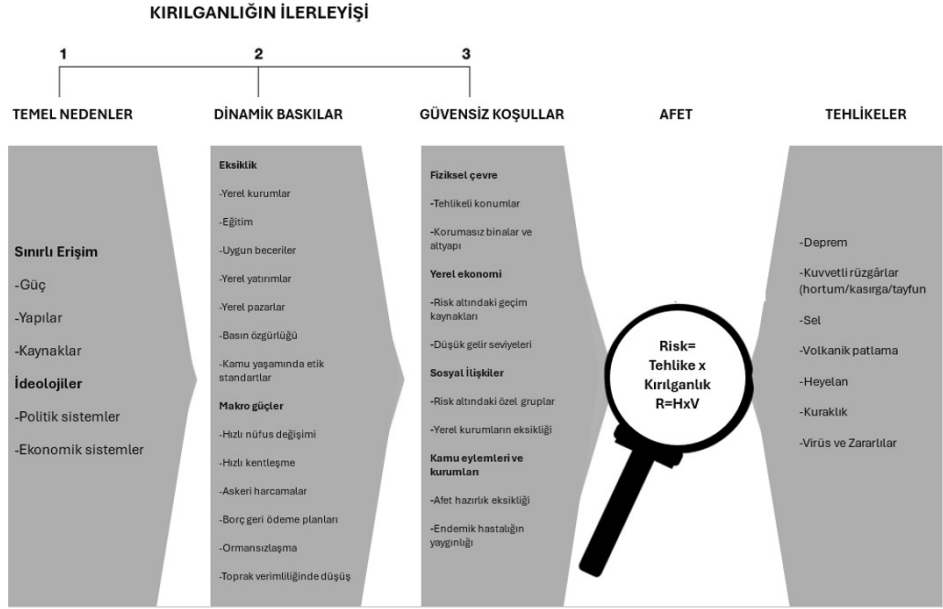
ABD'deki afet araştırmacıları, afeti ordunun savaş senaryosunu uygun bir şekilde yansıtmayı hedefledikleri için kısmen de olsa belirli özellikler gösteren olayları inceleme eğiliminde olmuş, afetin başlangıç hızı, kapsamı, büyüklüğü ve süresine göre değişiklik gösterdiğini kabul etmişlerdir (Barton, 1969). Araştırmacılar şiddetli, coğrafi olarak yoğun hasar bırakan ve hızlı başlangıçlı olaylar üzerinde odaklanmış. Böylece kasırgalar ve depremler üzerinde kuraklıktan, kıtlıktan, salgın hastalıktan daha fazla araştırma yapılmıştır. Bu nedenle tehlikeler paradigmasına yöneltilen en önemli eleştirilerden biri afetleri zaman ve mekân açısından sınırlı varsayarak hortum, kasırga, deprem gibi doğa olaylarına odaklanması ve kuraklık gibi etkileri daha uzun sürede ortaya çıkan tehlikeleri kapsam dışında bırakmasıdır (Wisner, Blaikie, Cannon ve Davis, 2004, s. 4). Bu paradigma kuramsal tartışmaların arka planda bırakılmasıyla da eleştirilmiştir. Nitekim 1950'lerden 1980'lere kadar olan ilk dönem afet sosyolojisi, büyük ölçüde acil durum profesyonellerinin yetiştirilmesi için gerekli akademik bilgiyi

5 Quarantelli (1989, s. 3) panikle birlikte beş yaygın efsane/mit bulunduğunu belirtmektedir: Panik miti, pasiflik miti, antisosyal mit, travma miti, benmerkezci mit.

sağlamak üzere yüksek fonlar alan bir araştırma alanı hâlini almıştır. Afet sosyolojisinin bu yönde gelişimi nedeniyle yönetimin işini kolaylaştıracak ve hızla sonuç veren çalışmalar desteklenirken yönetim için öncelikli olarak kullanılabilir olmayan kuramsal yaklaşımlar uzun süre görmezden gelinmiş ve bu sosyoloji alanının kuramsal tartışmalardan uzaklaşmasına neden olmuştur (Tierney, 2007, s. 506). Bu paradigma içinde yapılan çalışmalar bir dış etkenin varlığını kabul ederken afetin anlamını örtük bırakmakla, sosyal sistemin yetersizliği ve afet sonrası oluşan toplumsal bozulma üzerinde durulsa da afetin toplumsal nedenlerine odaklanmamakla da eleştirilmiştir (Perry, 2007). Bu eleştirilerin ışığında sonraki çalışmalarda “olay” perspektifinin dışına çıkmış ve sosyal süreçler de afet araştırmalarına dâhil edilmiştir (Wisner ve ark., 2004).

Kırılganlık Paradigması

Afet literatürü, 20. yüzyılın büyük bölümünde afetleri mühendislik ve benzeri yaklaşımlarla azaltılabilecek aşırı doğal olayların etkileri olarak anlamış (Burton, Kates ve White, 1978) ve Fritz’in tanımı uzun yıllar boyunca fail ve olay yaklaşımını kabul eden araştırmacılar için temel tanımlardan biri olmayı sürdürmüştür. 1980’lere gelindiğinde antropolog ve sosyologların afetlere yönelik yaklaşımı giderek değişmiş ve çeşitli disiplinlerden akademisyenler tehlikeler paradigmasına karşı çıkmıştır (Blaikie, Cannon, Davis ve Wisner, 1994; Oliver-Smith, 1999). Tehlike merkezli yaklaşımın öne sürdüğü gibi afetlerin coğrafi süreçlerin sonucu olmadığı, afetlerin özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla, yoksulluğa bağlı faktörlerle toplumları kırılgan hâle getirdiği fikri yaygınlaşmaya başlamıştır. Böylece önceden doğal tehlikelerle eş kabul edilen afetlerin tanımı değişmiş, tanıma tehlikenin kırılganlıklarla etkileşime girmesi gerektiği eklenmiştir (Blaikie ve ark., 1994). Şekil 1’de görülebileceği gibi nüfusların kırılganlığı, afetin kendisinden zamansal veya mekânsal olarak uzakta olabilen alta yatan sosyal süreçlere ve nedenlere dayanmaktadır. Etki-Tepki Modeli/ Basınç ve Serbest Bırakma Modeli (The Pressure and Release (PAR) model), afetlerin iki karşıt gücün bir araya gelmesinden kaynaklandığını öne sürer: Kırılganlığı yaratan süreçler ve tehlike (ya da bazen yavaş yavaş ortaya çıkan doğal bir süreç) (Wisner ve ark., 2004, s. 46). Bu dönemde kültür, risk, toplumsal dayanıklılık, kırılganlık gibi kavramların afetlerle ilişkisinin incelenmeye başlanması ile afet sosyolojisi pozitivist gelenekten kopmuştur (Rodriguez, Donner, Trainor, 2018; Webb, 2018). Günümüzde eleştirel yaklaşımlar tarafından eleştirilmekle birlikte kırılganlık paradigması afet çalışmaları alanında egemenliğini sürdürmektedir.

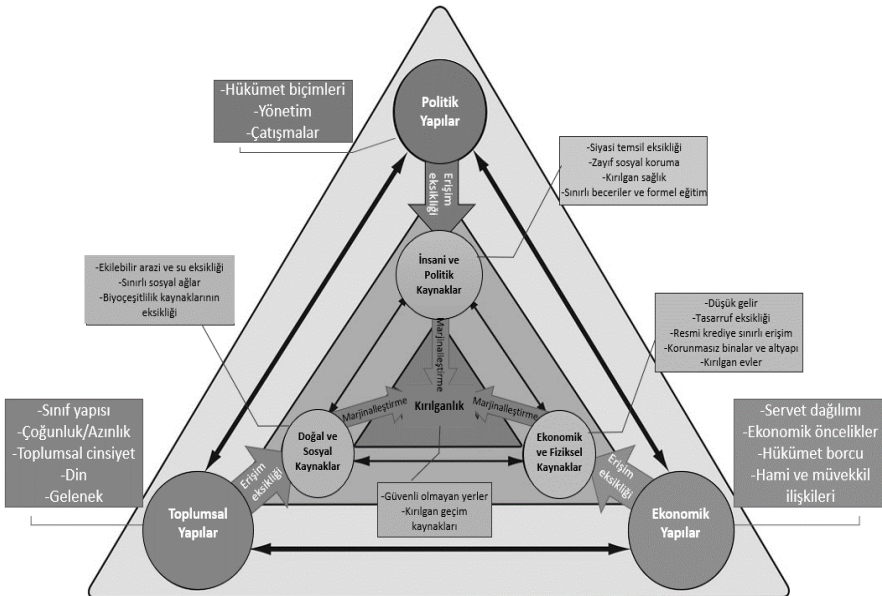
Şekil 1. Etki-Tepki Modeli/ Basınç ve Serbest Bırakma Modeli (The Pressure and Release (PAR) model) (Wisner, Blaikie, Cannon and Davis, 2004)

Kırılğanlık paradigmasında, yere bağlı afet anlayışına karşı çıkılarak çevrenin taşıdığı risklerle afete maruz kalma arasında fiziksel bir ilişki olmadığı, aksine afet risklerinin sosyal özelliklere bağlı olarak değiştiği vurgulanmaktadır. Örneğin, açık bir alanda gerçekleşen şiddetli bir kasırga daha az tehlikeli olabilirken yoğun nüfuslu bir bölgede gerçekleşen zayıf bir kasırga daha fazla hasara neden olabilmektedir. Yoğunluk kadar nüfusun sosyoekonomik özellikleri de tehlikenin büyümesinde etkili olabilmektedir. Bu yaklaşıma göre afetler insan eylemleriyle ilişkilendirilmekte, *tehlikelerin doğal olabileceği ama afetlerin doğal olamayacağı savunulmaktadır*. Toplumdaki güç ilişkilerinin sonucu olarak bazı insanların diğerlerinden daha fazla felakete yatkın hâle gelebildiği ve böylece riskin toplumun sınıf, toplumsal cinsiyet gibi kavramlarla açıklanabilen farklılıklara sahip bir kısmı için daha yüksek olacağı belirtilmiştir. Örneğin araştırmalar yoksulların ve zenginlerin, kadınların ve erkeklerin afeti farklı deneyimlediklerini göstermektedir (Tobin-Gurley ve Enarson, 2010, s. 140). Afet tanımları birincil tanımlayıcı olarak sosyal ilişkilerle bağlantılandırıldıkça fail ya da fiziksel yıkım kavramlarıyla tanımlanan afet anlayışı büyük ölçüde terk edilmektedir. Fiziksel hasar yalnızca afetin büyüklüğüne ilişkin bir değişken hâlini almaktadır. Gilbert (1998, s. 13) “afetlerin faillerin bir işlevi olmadığını, köken itibarıyla sosyal olduğunu” vurgulayarak afete insan faktörünün neden olduğunu belirtmektedir. Pescaroli ve Alexander da (2015, s. 5) afeti, “insan alt sistemlerinde fiziksel, sosyal ve ekonomik bozulmaya neden olan bir dizi olay üreten, kırılğanlıkla büyüklüğü değişen durumlar” olarak tanımlamaktadır.

Afetlerle ilgili saha çalışmalarında giderek daha fazla hâkim olmaya başlayan kırılabilirlik paradigması, afetlerin ancak kırılabilir bir nüfusla karşı karşıya gelmesiyle var olacağını öne sürmektedir. Kırılabilirlik paradigmasında risk merkezi bir kavramdır, ancak risk de kırılabilirlik her grup için farklı şekilde ortaya çıkar. Diğer bir deyişle tehlike varlığını sürdürse de bu tehlike her grup için afete dönüşmeyebilir, tehlike doğaldır ama afet toplumsaldır ve kırılabilir toplulukları daha çok etkiler. Kırılabilirliğin pek çok sebebi olmakla birlikte nüfus dağılımı, nüfusun artması ve sosyal çeşitlilik başlıca karşılaşılan faktörler olarak gösterilmektedir. Örneğin Çin gibi nüfus yoğunluğu fazla ülkelerde depremlerin daha fazla tehlike oluşturduğu bilinmektedir (Quijia, Xinling, Guomin ve Rouwei, 1992). Benzer şekilde kıyı nüfusunun artması da sellere, tsunamilere maruz kalma riskini arttırmaktadır (Donner ve Havidan, 2008). Nüfusun belirli bir bölgede daha fazla olması ve kıyı bölgelerin yerleşime açılması toplumsal süreçlerin sonucudur. Örneğin Hint Okyanusu tsunamisinde ölüm ve yaralanmalarda yüksek etkisi olan faktörlerden biri kıyıdaki eğlence ve iş organizasyonlarıdır (Rodriguez ve ark., 2018). Sosyal tanımlar yapan araştırmacıların çoğu için afet, sosyal değişim bağlamında anlaşılmaktadır. Afet sürecinin kırılabilirliği arttırabileceği (Wisner ve ark., 2004, s. 32), kırılabilir ve daha önce afetten etkilenmiş durumda olanların sonraki afetlerde daha da kırılabilir hâle gelebileceği tartışılmaktadır (Chakraborty, Collins, Montgomery ve Grineski, 2014).

Koşullar değiştiğinde bazı sosyal grupların diğerlerinden daha fazla kırılabilir hâle gelebileceği göz önünde bulundurulduğunda tehlikenin nasıl afete dönüştüğü ve kırılabilirliğin bu süreçte aldığı rol açıklayıcı hâle gelmektedir. Kırılabilirlikler bir toplumdan diğerine farklılık göstermektedir. Hatta araştırmalar aynı toplum içerisindeki kaybın büyüklük ve niteliğinin de bir gruptan diğerine değiştiğini belirtmektedir (Kuran ve ark., 2020). Afet araştırmalarındaki kırılabilirlik paradigması, zenginliğe ve güce sahip bireylerin afetlerden etkili bir şekilde kurtulma olasılığının daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır (Bullard, 1994; Enarson ve Morrow, 1998; Fothergill, Maestas ve Darlington, 1999). Sonuç olarak, gelir durumu afet çalışmalarında kapsamlı bir şekilde araştırılması gereken kritik bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak sosyal eşitsizlik, gelir ve mal varlığındaki eşitsizliklerin ötesine geçerek kültürel boyutlarla daha da derinleşmektedir (Lizardo, 2010). Sosyal yaşam üzerindeki olumsuz etkiler, standartların altındaki koşullarda yaşayan düşük gelirli topluluklar tarafından da orantısız bir şekilde deneyimlenmektedir. Örneğin, bir afetten sağ çıksalar bile, bu topluluklardaki bireyler yağmacı olarak damgalanabilmektedir (Tierney, Bevc ve Kuligowski, 2006). Araştırmalar, afetler sırasında belirli grupların marjinalleşmesinin ve kırılabilirliğinin, geleneksel bakış açılarına meydan okuyan siyasi ve ekonomik süreçlerin bir sonucu olduğunu göstermektedir (Blaikie ve ark., 1994; Susman, O'Keefe ve Wisner, 2019; Wisner ve ark., 2004). Bir başka yaklaşım ise kurumların afetlerin oluşması ve şiddetlenmesindeki rolünü vurgulamaktadır (Clarke, 1988; Clarke ve Short, 1993; Tierney, 1999). Bu çalışmalara dayanarak afetler kültürel, sosyal ve tarihsel süreçlerin doğrudan sonuçları olarak

incelenmeye başlanmıştır (Button, 2016). Örneğin afet yaşandığında sıklıkla pasif olarak konumlandırılan yerel topluluklar pasif varlıklar olmadıkları gibi yeteneklerini çeşitli biçimlerde sürekli olarak sergilerler. Anderson (1965), Wenger ve Weller (1973) gibi akademisyenler bu olguyu “afet alt kültürü” olarak adlandırmıştır. Bu afet alt kültürü, toplulukları, yerel bilgi, beceri, teknoloji ve dayanışma ağları da dahil olmak üzere kendilerine özgü kaynaklarını önemli ölçüde kullanmaları için güçlendirmektedir. Afetler, travmatik anıları tetikleyen sosyokültürel mekanizmalar ve rejim türleri açısından farklılık gösterebilmekte ve deneyimlerin farklılaşmasını etkileyebilmektedir (Qian, 2021). Bu nedenle, afetler kültürel süreçleri yalnızca yüzeysel olarak göstermekle kalmamakta aynı zamanda temel bir biçimde yansıtmaktadır. Yoksullar veya evsizler gibi toplumun “marjinalleştirilmiş” kesimleri, yüksek toplumsal tabakalara mensup olanların düzenli olarak sahip olduğu kaynaklara ve korunma araçlarına erişememektedir. *Kırılğanlık* bu eşitsizliklerin toplum içinde nasıl bölüşüldüğünü gösterir (Wisner ve ark., 2004). Kırılğanlıklar dinamik baskılar, kaynaklara erişim ve güvenilirlik gibi yapısal kısıtlamaların birçok biçimde karşılaşmasıyla ortaya çıkar, derinleşir ve artar. Şekil 2’de daha detaylı şekilde görülebileceği gibi kaynaklar yerel olarak mevcut olsa bile birçok insan yaş, cinsiyet, sınıf, etnik ve dini köken, kötü yönetim, adaletsiz dağılım gibi nedenlerle bunlara erişememekte; bu da hem günlük yaşamda hem de tehlikeyle karşılaşma durumunda daha da marjinalleşmeye neden olmaktadır (Wisner, Gaillard ve Kelman, 2012, s. 24). Kölelik ve ekonomik sömürü mirasından devraldığı *kırılğanlık* nedeniyle 2010 depremi, yabancı güçlerin Haiti’nin iç işlerine ve bağımsızlığına yöneltilen etkiyi hızlandırmıştır ve bu durum halkın çıkarlarını göz ardı eden siyasi, sosyal ve ticari elitlerin yararına hizmet etmiştir (Schuller, 2016).

Şekil 2. Kırılğanlık üçgeni (Triangle of vulnerability) (Wisner, Gaillard and Kelman, 2012)

Kırılganlık yaklaşımına yönelik temel eleştirilerden biri, egemenin nüfusun bir bölümünü kendi söylemi içinde kırılgan “kıldıktan” sonra onlara yapılacak yardımları da yine kendi kalkınmacılık anlayışı çerçevesinde saptaması, bu yardımların nihai olarak zarar görmüş/görebilecek nüfustan çok egemenin kendi uzun vadeli planlarına katkı sağlamasıdır (Bankoff, Frerks ve Hilhorst, 2004). Kalkınma, koşulları güvenli hâle getirme ve baskıları iyileştirme amacı taşıdığı iddia eder ancak aynı zamanda iddia ettiğinin aksine kırılganlığın artmasının kökeninde de kalkınma araçlarının kendisi yer alıyor olabilir ya da afet riski azaltmaya yönelik alınan önlemler belirli bir bölge için eşitsizlikleri derinleştirerek bölgeyi orada yaşayanlar için daha tehlikeli hâle getirebilir. Drabek (1986), afet araştırmalarında planlama, uyarı, tahliye, acil durum, restorasyon, yeniden yapılanma, algılar ve uyum gibi farklı ilgi alanları belirlemiştir. Hazırlık, müdahale, iyileştirme ve zarar azaltma olarak belirlediği dört ana başlık altında afet sosyolojisini ele almıştır. Ancak bu sosyolojik araştırmaların ve yaklaşımların çoğu gelişmiş dünya için tasarlanmış ve uygulanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin kültürel bağlamında bu yaklaşımların uygulanması oldukça sınırlıdır. Benzer şekilde az gelişmiş ülkelerdeki afet riski yönetimini destekleyen kalkınma projeleri; örneğin Vietnam’daki hidroelektrik çalışmalar, hem çevre tahribatına hem de birçok etnik azınlığı yerinden ederek kimliklerinin kaybedilmesine neden olmuş ve onları yeni afet risklerine karşı her zaman olduğundan daha korunmasız hâle getirmiştir. Bu tür kalkınma projeleri çevresel risk değerlendirmesinin eksiklikleri yanında sosyal risk değerlendirmesini neredeyse hiç gerçekleştirmemektedir. Bu ve benzeri yapısal eşitsizlik ve baskının karmaşık kombinasyonları nedeniyle afetler tüm toplulukları ve toplumları eşit şekilde etkilememektedir: kadınlar kıyı fırtınalarında ve tsunamilerde erkeklerden daha sık ölmektedir (Doocy, Daniels, Murray ve Kirsch, 2013); ayrıca afetlerden sonra aile içi şiddete maruz kalmaktadır (Abiona ve Foureaux Koppensteiner, 2018). Nepal’de 2015 depreminden sonra eşi ölen kadınlar evlerini yeniden inşa etmek için hibe almakta zorluk çekmiştir çünkü tüm belgeler eşlerinin adına düzenlenmiştir (Jackson, Fitzpatrick ve Man Singh, 2016). Oysa afetlerde ortaya çıkan bu sosyal farklılıklar çok az görünür durumdadır. Uluslararası kuruluşlar ve devlet kurumları için afet riskini anlamak üzere yapılan bilgi üretimi büyük oranda mühendislik temelli teknik bir eğilimi desteklemektedir. Aynı zamanda bu bilgilerin akademi dışından teknoloji ve veri şirketleri gibi üreticileri zengin ülkelerde bulunmaktadır. Oysa nedenleri yukarıda açıklandığı üzere afetlerin çoğu daha yoksul ülkelerde ortaya çıkmaktadır.

Kalkınmacılık anlayışıyla neoliberal politikalar riskli bölgelerde giderek genişleyen kentsel alanları, imara açılan arazilerdeki inşaat yatırımlarını ve diğer finansal mekanizmaları destekler, bu da afet risklerinin benzer hızda büyüme göstermesi anlamına gelir. Gerçek nedenleri gizlendiğinde afete karşı önlemler almak, hazırlıkta bulunmak için halk, çoğunlukla bu konudaki karar vericileri sorumlu olarak görür ve devletin kapasitesine inanma eğilimi gösterir. Etkilenen topluma yapılan ilk müdahalenin

ardından, olayın siyasallaşması normale dönüş süreçleri boyunca devam eder ve afetler, siyasi karar alma mekanizmalarının işlemez hâle geldiği geçici bir dönem yaratır (Olson, 2000, s. 266). Aynı zamanda, afetin tanımı ve sunumu gibi karmaşık ve çelişkili yeni konular çeşitli siyasi ve kamusal gündemlerde ortaya çıkar. Halk yine de kurumların tehlikeyi kontrol edilebilecek düzeyde başarılı olduğuna güvenir (Scolobig, De Marchi ve Borgave, 2012). Afetin ortaya çıkması ve yönetilebilir olmaması durumlarında ise halkın güveni sarsılır ve bu, siyasi sistemler için bir krize dönüşebilir (Boin, McConnell ve ‘t Hart, 2008). Bu nedenle siyasiler afetleri kamusal bir sorun ve sembolik bir siyaset alanı olarak görür (Herzog, 2007). Sembolik siyaset alanında başarısızlıktan kaçınılabilmenin ve siyasi bir krizin ortaya çıkmasını önlemenin yolu olarak da daha önce kurgulandığı üzere müdahale edilemeyecek ölçüde büyük bir paydaşa sorumluluk yüklenir: doğa.

Eleştirel Yaklaşımlar

Eleştirel Yaklaşımlar, Tehlikeler paradigmasını afeti fiziksel bir olaya indirgemekle, Kırılğanlık paradigmasını ise belirli bir grubu kırılğan olarak etiketleyerek kırılğanlıklarını yeniden üretmekle eleştirmektedir. Eleştirel yaklaşımlara göre kalkınma söyleminin kökleri 1945 yılından daha eskiye dayanmaktadır ve temelde sömürgecilik anlayışının devamı niteliğindedir. 17. yy’dan 19.yy’a kadar dünyanın belirli bölgeleri (özellikle sıcak ekvatorial bölgeler) Avrupalılar için güvensiz, sağlık için tehlikeli, vahşi iklime sahip, ölümcül hastalıklar barındıran bölgeler olarak tanımlanmıştır. Avrupalılar köle ticareti için bu yolları kullanmış ancak ekvatorial iklim koşullarına uyum sağlayamadıklarından hastalıkları bu coğrafyanın tehlikeli oluşuna bağlayan tropiklik söyleminin gelişmesine neden olmuştur (Castano, 2019). Tropiklik ya da kalkınma söylemi kadar Kırılğanlık söylemi de egemen Batılı liberal bilincin içinde oluşan bir bilgi sistemine aittir ve bu nedenle kaçınılmaz olarak bu kültürün değer ve ilkelerini yansıtır. “Tropiklik”, “kalkınma” ve “kırılğanlık” kavramlarının tek ve aynı özcü ve genelleştirici kültürel söylemin parçalarını oluşturduğu ileri sürülmektedir: dünyanın geniş bölgelerini tehlikeli —hastalıklarla dolu, yoksullukla boğuşan ve afete eğilimli— olarak karalayan; bu bölgelerin sakinlerini aşağı, eğitimsiz, aciz, kurban olarak tasvir eden ve bu hastalıklara çare bulmak için gereken uzmanlığı Batı tıbbına, yatırımlarına ve önleyici sistemlerine dayandıran bir söylem (Bankoff, 2001).

Eleştirel yaklaşımların yönelttiği ikinci önemli eleştiri, ilk örneklerine Kırılğanlık Paradigması içinde rastlanan “*doğal afetler doğal değildir*” iddiasında somutlaşmaktadır. Eleştirel afet akademisyenleri depremler ve kasırgalar gibi doğal tehlikelerin varlığını inkâr etmemekte ancak bu tür olaylar karşısında insanların sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkiler tarafından kırılğan hâle getirildiğini vurgulamaktadır. Bu ilişkilerin nasıl kuramsallaştırıldığı sosyoloji literatüründe Marx’ın diyalektiğinden sosyal inşa

kadar birçok tartışmada bulunmaktadır. Ancak afet literatürü içinde “doğal” olana ilişkin kapsamlı tartışmalar oldukça yeni görülmektedir. Bu yaklaşımların temel iddiası, afet riskinin gerçek nedenlerinin afete doğallık eklenerek gizlendiği, böylece risk azaltmaya yönelik önlem alma davranışlarının uygulamaya konulmadığı yönündedir. Özetle eleştirel araştırmacılar kırılabilirlik paradigmasının tehlike paradigmasına yönelttiği eleştirileri kabul etmekle birlikte kırılabilirlik paradigmasının kapsamının genişletilmesi ve afetlerin tehlikelerle ilişkisi bağlamında değil, sadece ve tamamen siyasi, sosyal, ekonomik bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Blaikie ve ark., 1994; Wisner ve ark., 2012).

Doğal afet kavramı, dünyanın çoğunlukla Batılı olmayan büyük bir bölümünün geri kalanlar için tehlikeli yerler olarak tasvir edilmesinin önünü açar. Böylece dünyanın bir bölümü tarihsel ve kültürel olarak riskli bir coğrafya olarak adlandırılır. Bu yolla görünürde herkesin iyiliğine çalıştığı varsayılan ancak gerçek ihtiyaç sahiplerinin zararına işleyen çeşitli müdahaleler meşrulaştırılır. Ancak zarar açıkça gösterilemeyeceğinden çağa uygun biçimde başka bir söylemin içinde gizlenir. Örneğin bu zarar, 17.yy’dan 19.yy’a kadar tropiklik söylemi içinde gizlenmiştir. *Tropiklik* söylemi bir bölgenin tehlikeli olduğuna işaret ederken Batı müdahalesini de *sömürgecilik* olarak meşrulaştırmıştır. 1945 sonrası, tropiklik söylemi yerini *kalkınma* planlarına bırakmış ve bu kez batı müdahalesi *yardımlar* olarak ortaya çıkmıştır. 1990’larda ise kalkınma konusu yerini *kırılabilirliklere* bırakmıştır ve batı müdahalesi yine yardım, zarar azaltma, hafifletme olarak yerini yeniden almıştır (Bankoff, 2001; Castano, 2019).

Afetin neden tümüyle toplumsal, ekonomik ve politik bağlam içinde ele alınması gerektiğini gösteren, doğal afetlerin doğal olmadığı iddiasının somutlaştığı noktalar şu şekilde özetlenebilir:

- “Doğal afet” kullanımına rastlandığında akla ilk önce evlerin yıkıldığı bir görüntüyle deprem, yine evleri, arazileri, tarım alanlarını tahrip eden sel gelebilir. Volkanik patlamalar ve kasırgalar yaşanan ülkeye göre “doğal afet” seçeneklerinin genişlemesine yardımcı olabilir. Hepsinin ortak noktası; olumsuz etkilenen canlılar, mülkler, araziler olduğudur. Yani deprem ya da sel gibi bir bileşeni değiştirmek denklemin çıktısını aslında değiştirmez. Hatta yarattığı tahribatın asıl nedenleri denklemden çıkarıldığında depremler, kasırgalar, tsunamiler, kar fırtınaları, seller, kasırgalar, toprak kaymaları, volkanik patlamalar gibi olaylar, canlı bir gezegenin varlığına işaret etmektedir. Araştırmacıların belirttiği gibi tek başına yağış ya da deprem gibi doğa olayları tehlikeli ancak normal ve birçok açıdan gerekli kabul edilmektedir (Kelman, 2010). Bangladeş’te sel riski altındaki adalarda yaşayan yerliler için bir aşırı yağış olayının gerçekleşmesi tarım, ulaşım, balıkçılık için olumlu kabul görüldüğünden sonuçları itibarıyla afet olarak kabul edilmemektedir (Schmuck-

Widmann, 1996). Birçok durumda bir yerde afet olarak kabul edilen ve sonuçlanan aynı tehlike, başka bir toplum için farklı anlamlar taşımaktadır. Aynı şehrin belli bir bölgesinde afetle sonuçlanan sel gibi bir olay başka bölgesinde hiçbir zarara neden olmamaktadır (Cannon, 1994).

- Afet süreci, afetin kaynakları itibarıyla türlere bölünmesiyle değil, toplumdaki çeşitli etkileşimler ve örtüşme yönleriyle anlaşılabilir. Altyapının depreme dayanıklı olduğu, kırılma noktasının sıfır olduğu bir bölgede gerçekleşecek fiziksel bir yer sarsıntısı olarak depremin afetle sonuçlanma olasılığı düşüktür. Deprem biliminde sık sık tekrarlanan *depremler değil, binalar öldürür* ifadesi bunun bir örneğidir. Afet, insani değerlerin, insan iradesinin bir çıktısıdır, afeti oluşturabilir ve şiddetlendirebilir. Çoğu durumda bu bağlantı görünür hâdedir, bir yamaçtaki ormanların yok edilmesi bir toprak kayması için koşulları sağlar. Örneğin 2018 yılında Hindistan Kerala'daki sel yalnızca şiddetli yağışların sonucunda gerçekleşmemiştir, eyalet yıllar boyunca yanlış ve kötü kalkınma planlarıyla sömürülmüş arazilere ev sahipliği yaptığından halk zaten tehlikeye açık yerlerde yaşadığı için gerçekleşmiştir (Chmutina, von Meding ve Boshier, 2019). Bu tetikleyici rol, 2010 Deepwater Horizon patlaması⁶, 1986 Çernobil Nükleer Santrali patlaması gibi diğer teknolojik girdiler yoluyla da üstlenilebilir ve tam da bu nedenle afetin üzerine *doğallık* eklenemez. Buradan hareketle bu bölümde literatürde afetin doğallığına ilişkin yapılan eleştiriler daha detaylı incelenecektir.

Eleştirel yaklaşımı benimseyen araştırmacılar uzun yıllar afetin doğal olamayacağı üzerine tartışmalar yürütmüş ve afetin neden doğal olamayacağına ilişkin bakış açıları sunmuşlardır (Ball, 1975; Oliver-Smith, 1986; Cannon, 1994; Chmutina ve von Meding, 2019). Milet (1999), birçok afetin beklenmedik olmadığını; yapılı çevre ve yaşayan topluluklar arasındaki etkileşimlerin öngörülebilir sonuçlarından kaynaklandığını belirtmektedir. O'Keefe, Westgate ve Wisner (1976) “doğal afet” teriminin yanlış bir adlandırma olduğunu kabul etmekte ve “doğal afetler” olarak adlandırılanların ne kadar “doğal” olduğunu sorgulamaktadır. Bu araştırmacıların tamamı birçok afetin doğal tehlikeler ile sosyal ve insani hassasiyetlerin birleşiminden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Bu önemli nokta, bir afetin “doğal” olarak etiketlenmesinin birçok paydaşı etkili bir şekilde “suçtan kurtaracağını” öne süren Boshier (2008) tarafından da yinelenmektedir⁷.

6 20 Nisan 2010'da Meksika Körfezi'nde petrol sızıntısı sonucu gerçekleşen patlama.

7 20.yy öncesinde de afetin doğal olup olamayacağına ilişkin sorgulamalara rastlamak mümkündür. 1 Kasım 1755'te Lizbon'da gerçekleşen depremin ardından Rousseau, Voltaire'e yazdığı mektuplarında yıkılan evleri doğanın inşa etmediğini ve nüfus yoğunluğunun depremi felakete dönüştürdüğünü ileri sürdü (Master ve Kelly, 1992, s.110). Bununla birlikte 1755'ten günümüze gelinceye dek afet, insanın suç ortaklığını yok sayan doğal bir durum olarak kabul edilmekte ve “doğal afet” terimi yaygın olarak kullanılmaya devam etmektedir.

“Doğal afet” teriminin Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1990’lı yılların “Doğal Afet Zararlarının Azaltılması Uluslararası On Yılı” ilan edilmesiyle akademik literatürde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ancak daha sonra Birleşmiş Milletler Afetlerin Azaltılması Uluslararası Stratejisi (UNDRR) afetlerin doğal olmadığını kabul ederek “doğal afet” terimini kullanmamayı taahhüt etmiştir.⁸ Üzerine düşünülmüş ya da düşünülmemiş olsun doğal afet teriminin kullanılması çeşitli riskleri barındırmaktadır. Bu ifade, insanlara kendilerinin ya da kurumların ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar afet söz konusu olduğunda yapabileceklerinin çok az olduğunu çağrıştırmakta ve önlem alma davranışlarını da büyük oranda olumsuz etkileyebilmektedir. Bu ifadenin sözlüklerdeki kullanımı da bu yaklaşımı desteklemektedir. “Natural disasters (doğal afetler)” İngilizcede; “Büyük hasara veya can kaybına neden olan sel, deprem veya kasırga gibi ani ve şiddetli doğal olay” olarak tanımlanırken Türkçede *doğal afet* «İnsan eliyle önlenemeyen sel, fırtına, deprem, dolu vb. felaketlerin her biri; tabii afet, katastrof» ve *afet* “Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım”⁹ “āfa(t): bela, felaket, salgın hastalık”¹⁰ olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı Türkçesinde de afetin “neket, facia, faciat, bela, âsib, badire, kaza, musibet” olarak karşılıkları bulunduğu görülmektedir.¹¹ Türkçe tanımında daha da açık bir biçimde görülebileceği gibi afet, önüne ve içeriğine *doğallık* eklendiğinde *insan eliyle önlemenin* mümkün olmadığı olaylar olarak kabul edilmektedir. Tehlike ve afet arasında ayırım yapılması gerektiğini vurgulayan eleştirel araştırmacılar için yukarıdaki tanım daha önce de belirtildiği gibi insanın afette tamamen etkisiz kaldığına işaret etmektedir. Yine de hem akademik çevreler hem medya hem de karar alıcılar tarafından *doğal afet* ifadesi kullanılmaya devam etmektedir. Chmutina ve von Meding (2019) 589 makaleyi inceleyerek bu ifadenin üç temel şekilde kullanılmaktadır. Bunlardan ilki kavramın doğal ve insani kaynaklı tehlikeleri birbirinden ayırt etmek için kullanılması, ikincisi moda bir kavram olarak görülmesi ve metnin popülerliğini artırmak amacıyla kullanılması ve sonuncusu da kavramın kendisini eleştiren tartışmalar içinde, yani bir eleştiri odağı olarak kullanılmasıdır.

Chmutina ve von Meding’in (2019) yaptığı çalışmaya göre doğal afet kavramının kullanımındaki en yaygın neden; popüler/moda olduğunun düşünülmesidir. Buna göre afet riskinin azaltılmasının teknik, sosyal, ekonomik, politik çeşitliliği içermesi gerektiği vurgulansa dahi sorumluluk büyük oranda *doğaya* devredilmeye devam etmektedir. Burada temel anlayış, bu kavram kullanıldığında akademik çıktının genel kitle tarafından daha anlaşılır olmasına katkı sağlayacağıdır. Ancak Chmutina ve von Meding’in (2019) belirttiği gibi anlam çeşitliliğini aktarmak niyetiyle “doğal afet” kullanımına devam etmek anlaşılır kılmaya yönelik amaca hizmet etmez çünkü bu

8 Daha fazla bilgi için bkz: <https://www.undrr.org/our-impact/campaigns/no-natural-disasters>

9 Tanımlar için Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük kullanılmıştır.

10 Tanım için Nişanyan Türkçe Etimolojik Sözlük kullanılmıştır.

11 Redhouse’s Turkish Dictionary Osmanlı Türkçesi-İngilizce (1856) sözlükten faydalanılmıştır

kavram da herkes tarafından aynı anlamı karşılamayarak gerçek kırılmalılığı gizleme tehlikesine neden olur. “Sel afeti, deprem afeti” gibi kullanımlardaysa benzer bir şekilde tehlike ön planda tutulmaya devam etmekte ve tehlikeler paradigmasının sınırları içine geri dönülmektedir. Oysa afet, kötü yönetilmiş bir sürece işaret ettiği için ani gelişen afet diye bir şeyin varlığından bile söz etmek mümkün değildir ve bu ifade afete eşlik eden güç, sınıf, eşitsizlik, marjinalleştirme, kalkınma gibi süreçleri dışarıda bırakmaktadır (Chmutina ve ark., 2019; Miskimmon, O’Loughlin ve Roselle, 2013).

Daha önce belirtildiği gibi bazı araştırmacılar, sosyal olarak inşa edildiğini kabul etse de afetin doğal bir tetikleyicisi olduğunu belirtmek için alışageldiği üzere bu ifadeyi kullanmayı sürdürür. Genelde heyelan, deprem, volkanik patlama gibi tehlikelere fazlasıyla odaklanılan jeoloji bilimleri gibi diğer alanlarda afetin temel sosyolojik nedenlerine değinilmediği için afet risklerini azaltma ve bütünlüklü bir afet politikası oluşturma konusunda sosyal, ekonomik, politik yönlerin önemine vurgu yapılmaz. Bazı yazarlar teşvik edici fikirler sunmuş olsa da daha geniş coğrafi alanda boşluğu dolduracak güçlü alternatifler sunmakta zorlanmaktadır, farklı ölçekler içinde ve arasında farklı paydaşların rollerini ve sorumluluklarını vurgulayan ve yukarıdan gelen eylemler ile aşağıdan gelen girişimler arasındaki ikiliğin ötesine geçmek için ileriye dönük yollar öneren çok az çerçeve mevcuttur (Gaillard ve Mercer, 2012, s. 98). Afet politikası oluşturulurken gündelik risk, kültürel bağlam, geleneksel yerel bilgiyle hayatta kalma stratejileri ve risk algısı Batı egemen söylem tarafından dikkate alınmayarak marjinalleştirilir. Böylece diğer birçok sosyal meselede olabileceği gibi afetler de ancak teknokratik ve neoliberal çözümlere ihtiyaç duyulan bir problem olarak yansıtılır. Böylece doğa üzerinde gerçekleştirilecek her müdahale meşru hâle getirilir (Pelling, 2001). Bu, temelde birincisiyle ikincisinin neden sonuç ilişkisiyle birbirine bağlı olduğu iki şeye yol açar:

- Birincisi, afetlerin “doğal” olarak çerçevelenmesiyle olası olumsuzluklar için hazırda tutulan bir paydaş olarak *doğa* ve tehlikeli olarak kurgulanan *doğadan* gelecek herhangi bir tehdidin yönetilmesi gerekliliği (Gould, Garcia ve Remes, 2016),
- İkincisi, yönetimin doğanın tehdidine karşı koymak için gerekli kapasite ve uzmanlığa sahip bir devlete bırakılması ve serbest piyasanın egemenliğinde giderek yaygınlaşan bir afet endüstrisinin varlığı (AragOn-Durand, 2009; Gould ve ark., 2016; Pelling, 2001).

Diğer bir deyişle doğanın tehlikeli ve yönetilmesi gereken bir olgu olarak kabul edilmesi bir yandan doğayı yönetme iddiasındaki yönetimlere diğer yandan konunun ekonomik çıkarlarla olan ilişkisini pekiştiren bir afet endüstrisinin gelişimine yol açmaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi doğa ve devlet arasında bir iktidar bağlantısı bulunmaktadır ve sembolik olarak “doğal afet” ifadesini kullanmak baskıcı sosyal normlara ve afet endüstrisine hizmet etmektedir (Gould ve ark., 2016). Afete ilişkin

kayıpları ve afet etkilerini önlemek yerine doğanın tehdidi altında bulunduğu fikri yaygınlaştırılarak Tehlikeler Paradigmasında olduğu gibi insan faktörü tamamen pasif duruma getirilmektedir (Wallace-Wells, 2019). Üstelik “güçlü ve insafına kalınan doğa” karşısında üstünlük kazanabilmek için ancak katı önlemlerle onun üzerinde hâkimiyet kurmak gerektiği fikri yaygınlaştırılmakta ve böylece doğa tahribatı meşrulaştırılmaktadır. Ancak doğa üzerinde gerçekleştirilen her sert eylem, afet riskini arttırarak toplumu daha kırılgan hâle getiren bir kısır döngüye neden olmaktadır. Dolayısıyla bu anlayış, hem eylemlerin kimin yararı için sürdürüldüğünü ve korunmasız insanların neden daha fazla riske maruz kaldığını gizlemek için kullanılmakta hem de zaten baştan kazanacağı kabul edilmiş doğa karşısında karar vericilerin savaşıma çalışsa da sonunda neden sürekli kaybettiğine dayanak olarak sunulmaktadır. Güçlü doğa-güçsüz ve çaresiz insan ikilisi bir kez kabul edildiğinde önlem almak, zarar azaltmak ve afet karşısında tepki göstermek en baştan engellenmektedir. Bu, eski çağlarda afeti “Tanrı’nın işi” olarak görmekle ya da günahın sonucu bir ceza olarak görmekle benzerlik göstermekte ve afetlerin kaynağı doğal kabul edildiğinde başka herhangi birine başarılı olacak alan tanınmamaktadır.

Doğal afetlerin doğal olmadığı iddiası çeşitli kuramcılar tarafından eleştirilmiştir, ancak bu eleştirilere geçmeden önce bu iddianın ağırlıklı olarak sosyal bilimlerde savunulduğunu, eleştirilerin ise ağırlıklı olarak doğa bilimciler tarafından yapıldığını hatırlatmak önemlidir. Bu eleştirilerden ilki, tıpkı tüm suçu doğaya yüklemenin sakıncalarında olduğu gibi tüm suçu insana yüklemenin de yanlış olacağı yönündedir (Brookfield, 1999, s. 10). Bu iddiada, modern teknolojiyi kullanarak afetlerin meydana gelme olasılıkları tahmin edilebilse bile var olan yüksek donanımla ve teknik beceriyle *afetin* kesin olarak tahmin edilemeyeceği savunulmakta, yani yine afet fiziksel bir olguya indirgenmektedir. Aynı zamanda bu görüşün savunucuları afete hazırlık, kurtarma, zarar azaltma gibi süreçlerle ilgilenmek üzere kurulan kuruluşların pratikte tüm sorumluluğu üstlenemeyeceklerini de belirtmekte (Kumagai, Edwards ve Carroll, 2006, s. 109), yani olgunun fizikselliğini vurgulayarak devletin sorumluluk alanını sınırlandırmaktadır. Diğer taraftan bu eleştiri afeti tümüyle deprem, sel, yangın gibi doğa olaylarıyla eş kabul etmektedir, oysa afetin tek bir olay değil sosyal bir süreç olduğu düşünüldüğünde bu eleştirinin kuruluş itibarıyla hatalı olduğu söylenebilir.

İkinci eleştiri, “doğal afet” ifadesini kullanmakta ısrar eden diğer araştırmacıların insanın da doğanın bir parçası olduğunu savunmaları ve bu ifadeyi kullanmanın yanlış kabul edilemeyeceği şeklindedir (Chmutina ve von Meding, 2019). Bu eleştiri, fiziksel dünya ile sosyal dünya arasındaki farkları görmezden geldiği ve sosyal bilimleri bir bütün olarak anlamsızlaştırdığı için mantıklı bulunmamıştır. Daha çok doğa bilimleri araştırmacıları tarafından yöneltilen son eleştiri ise doğa kökenli deprem gibi bir doğa olayını insan kökenli nükleer patlamalar gibi antropojenik olaylardan ayırmak gerektiği ve bu nedenle araştırmacıların “doğal afet” terimini kullanmayı sürdürmeleri gerektiği

savunulmaktadır. Bu eleştiriye cevap olarak şu söylenebilir: Eleştirel yaklaşımlarda tehlikelerin varlığı reddedilmez ve tehlikelerin doğal olduğu durumlar da söz konusudur. Burada kritik olan tehlike kavramının afet kavramı yerine kullanılmasıdır. Nitekim “doğa kökenli deprem” ifadesi sorunlu değildir çünkü deprem doğal bir tehlikedir, Eleştirel Yaklaşımlar tarafından doğal olmadığı, sosyal olduğu iddia edilen olgu afetdir ve afet kavramı deprem, sel veya benzeri doğa olaylarına indirgenemez niteliktedir. Afetlerin doğal olamayacağını savunan eleştirel araştırmacıların temel odak noktası yanlış kullanılan kavramların afetin gerçek nedenlerini gizleme potansiyeli taşıyabileceğine dikkat çekmek ve afetin toplumsallığını vurgulamaktır.

“Doğal afet” kavramının kullanılmasına karşı çıkan Eleştirel araştırmacılar bu kavramın yerine kullanılması için tetikleyicisi doğa olsa da sosyal olarak inşa edilen *sosyo-doğal afet (socio-natural disaster)*¹² kavramını veya yalnızca *afet* kavramını önermektedirler (Bahmani ve Zhang, 2022). Aynı zamanda doğal veya toplumsal olması fark etmeksizin afet kavramını kullanmayı tamamen reddedip bunun yerine *riskler* kavramını kullanmayı önerenler de söz konusudur (Chmutina ve von Meding, 2019). Bununla birlikte, doğal afet kavramının kullanımı da, bu kullanıma yönelik eleştiriler de kavramın alternatifi olarak öneriler de ortaya konmaya devam etmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada hem afetin doğal değil toplumsal bir olgu olduğu iddialarını hem de bu iddialara yöneltilen eleştirileri tartışmak üzere eleştirel sosyoloji perspektifinden hareket edilmiş ve afete ilişkin yorum, anlam ve çağrışımların toplumsal dinamikleri nasıl yönlendirdiğini göstermek amaçlanmıştır. Aynı zamanda söylem çerçevesinde kavramların nasıl inşa edildiği ve ne için kullanabileceği vurgulanarak afete ilişkin tanımların nasıl değiştiği, “doğal afet” kavramını kullanmanın yaratabileceği riskler ve kavram karmaşası gösterilmeye çalışılmıştır. “Doğal afet” ile “afet” kavramları arasında sosyolojik bir fark olduğunu kabul etmek afetlerin neden doğal olamayacağına ilişkin tartışmaları daha anlaşılır hâle getirmektedir. Afet, tek başına bir olaya işaret etmez; kadınlar, erkekler, çocuklar, şehirler, ülkeler, gruplar için temelde ayrımcılıkla, bilgiye, kaynaklara ve desteğe erişimde eşitsizlikle ilgili bütün bir süreçle işaret eder. Afetlerin arka planda işleyen bu ve benzeri bileşenlerini anlayabilmek, ortaya çıkarabilmek ve değiştirebilmek; ormansızlaştırmanın, iklim değişikliğinin, çevre tahribatının ve benzerlerinin yalnızca sonuçlarıyla değil nedenleriyle de sosyolojik olarak ilgilenebilmek ve kelimelerin hangi anlamları gizlediğini, neyi pekiştirerek yanlış bir tutum almaya neden olacağını görebilmek için eleştirel yaklaşımı benimsemek önemlidir. Sosyal bilimlerde kavramlar üzerinde net bir fikir birliğine varılamasa da

¹² Ayrıca bkz. Jaime, Martínez, Contreras, Bonacic ve Marín (2023), Aguillón-Lombana ve Serna-Dimas (2023), Mela, Mugnano ve Olori (2017).

afet gibi konularda kavramın hangi söylem içinde inşa edildiği ve kimin çıkarlarına uygun olarak kullanıldığına dikkat edilmelidir.

Bir afetin her türlü temsili sosyal, kültürel, teknik bilgilere dayansa da medya, politikacılar, STK’lar kullandıkları söylem ve bu söylemin içerdiği kavramlar üzerinden kamuoyunun konuyu algılama biçiminde etkili bir şekilde rol oynar. Afete ilişkin algı, aynı zamanda halk için neyin fedakârlığa değer olduğunu, ne için harcama yapılması gerektiğini -burada afete ilişkin bireysel önlemler, stratejiler ve vergiler söz konusudur- belirler. Risk algısı doğru şekilde temellendirildiğinde halk buna yönelik taleplerde bulunur. Şu ana kadar tartışıldığı üzere afete doğallık yüklemek bu talepleri etkisiz hâle getirir. Bu yanıltıcı dil, etkili bir çözümün olamayacağı fikrini güçlendirir ve yanlış inançları besler: “Doğa ve Tanrı’nın eylemi karşısında yapılabilecek bir şey yoktur.” Oysa araştırmacılar bunun aksine marjinalleştirilmiş olsunlar ya da olmasınlar çoğu insanın doğal, fiziksel, ekonomik, siyasi, sosyal kaynakların değerlendirilmesiyle ulaşılabilecek kapasiteye sahip olduklarını belirtir (Wisner ve ark., 2012, s. 25). İnsanlar bunları tehlikelerle başa çıkmak, tehlikelerden kaçınmak için kullanır ve bu nedenle çaresiz birer kurban olarak tanımlanamazlar.

Afete ilişkin risk önleme, azaltma, projeler ve uygulamalar üretme iddiasında olduğunda denkleme doğallık bileşenini eklemek karmaşık nedenleri tümüyle basitleştirerek görmezden gelmektedir. Bu durum kalıcı ya da uzun süreli çözümler üretilebilmesi için talepte bulunabilecek bir kamuoyu yaratılmasının da önüne geçmektedir. Paradigma söylemi, söylem dili, dil anlamı belirlemektedir ve herkesin kendi gerçekliğini ve anlamını yaratmasının yolunu açmaktadır. Bu, hem burada olduğu gibi doğaya tehlike dolu bir anlam yüklenmesine ve doğanın suçlanmasına hem de tüm olumsuzluklarına rağmen kimsenin başarısız olduğunu kabul etmeyeceği bir sonuç yaratılmasına neden olmaktadır. Afet doğal kabul edildiğinde afete maruz kalma riski önlenemeyecek, azaltılamayacak ve neden bazı insanların diğerlerinden daha çok afet riskine maruz kaldığı anlaşılacaktır.

Doğal bir şekilde meydana gelen olaylar tehlikeli olabilir ancak zorunlu olarak afete dönüşmez. Bu nedenle *doğal afet* teriminin kullanımından kaçınmak gerekir. Depremi yer hareketi olan bir doğa olayı olarak yaşamı olumsuz etkilediğini söyleyebilmek için sosyoekonomik özellikleri (şehrin planlanması, inşaat malzemeleri ve bunlara erişimde eşitlik sağlandığı varsayıldığında) tamamen sabit kabul ettiğimizde de tüm binaların aynı şekilde yıkılması, aynı sayıda insanın ve varlıklarının zarar görmesi gerekirdi. Oysa deprem tek başına bunları gerçekleştirmez. Birçok durumda daha güçsüz bir deprem daha şiddetli sosyoekonomik ve fiziksel yıkıma sebep olabilir. Savunulduğu gibi sorun ve gerçek neden; daha az görünür olan ya da daha az görünmesi istenen yoksulluk, yolsuzluk, eşitsizlik, bilgi ve kaynaklara erişim sorunudur. Kavramların hatalı bir şekilde bu sorunun temel belirleyicisi olarak görev almaması için eleştirel çalışmalar önemlidir.

Akademik çevrelerde afet çalışmaları ağırlıkla tehlikelerin etkileri ve etkilenenlerin hassasiyetleri üzerinden yürütülür. Kırılganlık yaklaşımı içinde de, Eleştirel Yaklaşımlar içinde de tehlike doğal olabileceksen afetin doğal olamayacağı savunulur. Ne var ki afetin sosyal, politik, ekonomik nedenleri olduğu sonucuna varan bu tartışmaların da “doğal afet” kavramını kullanmaları bir tezat oluşturur. İster tehlikeleri ayırt etmek ve betimlemek için, ister popülerlik amacıyla, moda olduğu için kullanılsın, eleştirmek amacıyla olmadığı takdirde bu kavramın kullanımlarının tümü bu metin boyunca iddia edilen temel bir riski barındırmaktadır. Tekrar etmek gerekirse bu risk afetin toplumsal nedenlerini gizlemek, doğayı yönetilip tahrip edilmesini meşrulaştıracak şekilde tehditkar bir düşman olarak kurgulamak ve Kalkıncılık perspektifiyle yapılan müdahalelerde nüfusu baskıncı rejimlere mahkum kılmaktır. Böylece “öteki ve biz” anlayışı pekiştirilmekte ve “sizin iyiliğiniz için bizim müdahale etmemiz gerek” fikri meşrulaştırılmaktadır (Bankoff, 2001, s. 27). Bu makale, sosyolojinin de içinde yer aldığı afet çalışmalarında eşitlik ve adalet anlayışının gerçekten geliştirilebilmesi, önlem alma konusunda gerçekçi uygulamaların hayata geçirilebilmesi ve afet riskinin işaret ettiği karmaşık sosyal yapıların doğru şekilde anlaşılabilmesi için afetin gerçek nedenlerini ortaya çıkaracak ve “suç”u doğaya yüklemeyecek bir afet terminolojisi kullanmak gerektiğini desteklemektedir.

Sosyal bilimlerin genelinde olduğu gibi afet araştırmalarında bütün kavramlar üzerinde fikir birliğine ulaşılmış net tanımlara sahip değildir. Ancak dilin problemlili kullanımının birçok toplumsal sorunun görmezden gelinmesine yol açacağı göz önüne alındığında kavramlara eleştirel yaklaşmak gerekmektedir. Tarihsel olarak Batı terminolojisiyle konuşmak çoğu durumda yerelliği, kültürü, sosyal yapıyı göz ardı etmeye sebep olmaktadır. Tanımların kapsamının genişletilebilmesi ve örtülü anlamın açığa çıkarılabilmesi için bu tür eleştiriler ve tartışmalar katkı sağlayacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: F.L., T.G.Ş.; Veri Toplama: F.L., T.G.Ş.; Veri Analizi /Yorumlama: F.L., T.G.Ş.; Yazı Taslağı: F.L., T.G.Ş.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: F.L., T.G.Ş.; Son Onay ve Sorumluluk: F.L., T.G.Ş.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions: Conception/Design of study: F.L., T.G.Ş.; Data Acquisition: F.L., T.G.Ş.; Data Analysis/Interpretation: F.L., T.G.Ş.; Drafting Manuscript: F.L., T.G.Ş.; Critical Revision of Manuscript: F.L., T.G.Ş.; Final Approval and Accountability: F.L., T.G.Ş.

Kaynakça/References

Abiona, O., & Foureaux Koppensteiner, M. (2018). The impact of household shocks on domestic violence: evidence from Tanzania. *IZA Institute for Labor Economics*, 11992.

- Agnew, D. C., Lee, W. H. K., Kanamori, H., Jennings, P. C., & Kisslinger, C. (2002). History of seismology. *International Handbook of Earthquake and Engineering Seismology*, 81(A), 3-11.
- Aguilón-Lombana, A., & Serna-Dimas, A. (2023). Memory and socio-natural disaster. a global look at social studies of memory and its relation with socio-natural disasters between 2000 and 2020. *Cuadernos de Geografía: Revista Colombiana de Geografía*, 32(1), 3-18.
- Anderson, W. A. (1965). *Some observations on a disaster subculture: the organizational response of Cincinnati, Ohio to the 1964 flood*. Disaster Research Center Research Report.
- Aragón-Durand, F. D. J. (2009). *Unpacking the social construction of 'natural' disaster through policy discourses and institutional responses in Mexico: the case of Chalco Valley's floods, State of Mexico* (Doctoral dissertation, UCL University College London).
- Bahmani, H., & Zhang, W. (2022). Why Do Communities Recover Differently after Socio-Natural Disasters? Pathways to Comprehensive Success of Recovery Projects Based on Bam's (Iran) Neighborhoods' Perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (2), 678.
- Barton, A. H. (1969). *Communities in disaster: A sociological analysis of collective stress situations*, Doubleday, New York.
- Ball, N. (1975). The myth of natural disasters. *The Ecologist*, 5(10), 368-369.
- Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (1994). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*. London: Routledge.
- Bankoff, G. (2001). Rendering the world unsafe: "Vulnerability" as western discourse. *Disasters*, 25(1), 19-35.
- Bankoff, G., Frerks, G., Hilhorst, T., & Hilhorst, D. (Eds.). (2004). *Mapping vulnerability: disasters, development, and people*. New York: Routledge.
- Boin, A., McConnell, A., & 't Hart, P. (Eds.). (2008). *Governing after crisis*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bosher, L.S. (2008). The need for built-in resilience, In Bosher L.S. (Ed.), *Hazards and the built environment: Attaining built-in resilience* (pp. 3-19) London: Taylor & Francis.
- Brookfield, H. (1999). Environmental damage: Distinguishing human from geophysical causes. *Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards*. 1(1): 3-11.
- Buckle, P. (2005). Mandated definitions, local knowledge and complexity. In R. W. Perry & E. L. Quarantelli (Eds.), *What is a disaster: New answers to old questions* (pp. 173-200). Philadelphia: Xlibris Publishers.
- Bullard, R. D. (1994). Overcoming Racism in Environmental Decisionmaking. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 36 (4): 10-44.
- Burton, I., Kates, R.W., & White, G.F. (1978) *The environment as hazard*. New York: Oxford University Press.
- Button, G. (2016). *Disaster Culture: Knowledge and Uncertainty in the Wake of Human and Environmental Catastrophe*. Routledge, Oxfordshire, UK.
- Cannon, T. (1994). Vulnerability analysis and the explanation of 'natural' disasters. *Disasters, Development And Environment*, 1, 13-30.
- Castano, J. G. (2019). The Borders of Tropicality. *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, 35(1), 18-31.

- Chakraborty, J., Collins, T., Montgomery, M., & Grineski, S. (2014). Social and spatial inequities in exposure to flood risk in Miami, Florida, *Natural Hazards Review*, 15(3), 152–157.
- Chmutina, K., Sadler, N., von Meding, J., & Abukhalaf, A. H. I. (2021), How the english language dominates disaster research and practice, *E-International Relations*, ISSN 2053-8626. doi: 10.13140/RG.2.2.12007.57761
- Chmutina, K., & von Meding, J. (2019). A dilemma of language: “Natural disasters” in academic literature. *International Journal of Disaster Risk Science*, 10, 283-292.
- Chmutina, K., von Meding, J., & Boshier, L. S. (2019). Language matters: Dangers of the “natural disaster” misnomer. *Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction*.
- Cisin, I. H., & Clark, W. B. (1962). The methodological challenge of disaster research. In G. Baker & D. Chapman (Eds.), *Man and society in disaster* (pp. 23–54). New York: Basic Books.
- Clarke, L. (1988). Politics and Bias in Risk Assessment. *The Social Science Journal*, 25 (2): 155-165.
- Clarke, L., & Short, Jr, J. F. (1993). Social organization and risk: Some Current Controversies. *Annual Review of Sociology*, 19 (1): 375-399.
- Comfort, L., Tekin, A., Pretto, E., Kirimli, B., & Anges, D. (1998), ‘Time, knowledge, and action: The effects of trauma upon community capacity for action’, *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 16(1), pp. 88–89.
- Donner, W., & Havidan, R. (2008). Population composition, migration, and inequality: The influence of demographic changes on disaster risk and vulnerability. *Social Forces*, 87(2), 1089-1114.
- Doocy, S., Daniels, A., Murray, S., & Kirsch, T, D. (2013). The human impact of floods: a historical review of events 1980–2009 and systematic literature review. *PLOS Currents Disasters*, 1. <http://currents.plos.org/disasters/index.html%3Fp=6695.html>.
- Drabek, T. E. 1986. *Human system response to disaster: An inventory of sociological findings*. London: Springer-verlag.
- Dynes, R. R. (1993). Disaster reduction: The importance of adequate assumptions about social organization. *Sociological spectrum*, 13(1), 175-192.
- Enarson, E., & Morrow, B. H. (1998). “Why gender? Why women? An introduction to women and disaster”. In *The gendered terrain of disaster: Through Women’s Eyes*. Westport, CT: Praeger.
- Foucault, M. (2014). *Bilginin arkeolojisi* (Çev. V. Urhan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fothergill, A., Maestas, E. G., & Darlington, J. D. (1999). Race, Ethnicity and Disasters in the United States: A Review of the Literature. *Disasters*, 23 (2), 156-173.
- Fritz, C. E. (1961). Disaster. In R. K. Merton & R. A. Nisbet (Eds.), *Contemporary Social Problems: An Introduction to the Sociology of Deviant Behavior and Social Disorganization*. (pp. 651–694). New York; Burlingame; Harcourt, Brace & World.
- Fritz, C. E., & Williams, H. B. (1957). The human being in disasters: A research perspective. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 309 (1), 42-51.
- Gaillard, J. C., & Mercer, J. (2012). From knowledge to action: Bridging gaps in disaster risk reduction. *Progress in Human Geography*, 37(1), 93–114.
- Gilbert, C. (1998). Studying disaster. In E. L. Quarantelli (Ed.), *What is a disaster: Perspectives on the question* (pp. 11–18). London: Routledge.
- Gould, K.A., Garcia, M.M., & Remes, J.A.C. (2016). Beyond “natural-disasters-are-not-natural”: The work of state and nature after the 2010 earthquake in Chile. *Journal of Political Ecology*. 23(1), 93–114.

- Helsloot, I., & Ruitenbergh, A. (2004). Citizen response to disasters: A survey of literature and some practical implications. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 12(3), 98-111.
- Herzog, R. J. (2007). A model of natural disaster administration: Naming and framing theory and reality. *Administrative Theory & Praxis*, 29(4), 586-604.
- Jackson, R., Fitzpatrick, D., & Man Singh, P. (2016). Building back right: Ensuring equality in land rights and reconstruction in Nepal. Oxfam International.
- Jaime, D., Martínez, P., Contreras, D., Bonacic, C., & Marín, M. (2023). Volunteers' capabilities and their perceived satisfaction and performance in volunteering tasks during socio-natural disasters. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 85, 103510.
- Kelman, I. (2010). Natural disasters do not exist (natural hazards do not exist either) Version 3, 9 July 2010 (Version 1 was 26 July 2007). Downloaded from: <https://www.ilankelman.org/miscellany/NaturalDisasters.doc>
- Kreps, G. A. (1985). Disaster and the social order. *Sociological Theory*, 3(1), 49–64.
- Kreps, G.A. (1998). Disaster as systemic event and social catalyst: A clarification of subject matter. In E.L. Quarantelli, (Ed.), *What is a disaster: Perspectives on the question* (pp. 31–55). New York and London: Routledge.
- Kumagai, Y., Edwards, J., & Carroll, M. S. (2006). Why are natural disasters not “natural” for victims?. *Environmental Impact Assessment Review*, 26(1), 106-119.
- Kuran, C. H. A., Morsut, C., Kruke, B. I., Krüger, M., Segnestam, L., Orru, K., ... & Torpan, S. (2020). Vulnerability and vulnerable groups from an intersectionality perspective. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, 101826.
- Martin, J. R., & Veel, R. (2005). Discourses of science. In *Reading science* (pp. 13-24). New York: Routledge.
- Lindell, M. K., & Perry, R. W. (2004). *Communicating environmental risk in multiethnic communities*. Sage publications. Thousand Oaks.
- Lizardo, O. (2010). Culture and stratification. In: *Handbook of cultural sociology*. Hall John R., Grindstaff Laura, Lo Ming-Cheng. (Eds.). Routledge; New York: 305–15.
- Mela, A., Mugnano, S., & Olori, D. (2017). Socio-natural disaster, resilience and vulnerability: The territorial perspective in Italian current debate. *Sociologia Urbana e Rurale*.
- Mileti, D. S. (1999). *Disasters by design*. Washington, DC, USA: John Henry Press.
- Miskimmon, A., O'Loughlin, B., & Roselle, L. (2013). *Strategic narratives: Communication power and the new world order*. New York: Routledge.
- O'Keefe, P., Westgate, K., & Wisner, B. (1976). Taking the “naturalness” out of “natural disasters”. *Nature*, 260, 566-567.
- Oliver-Smith, T. (1986). *The martyred city: Death and rebirth in the Andes*. New Mexico, USA: University of New Mexico Press.
- Oliver-Smith, A. (1996). Anthropological research on hazards and disasters. *Annual Review of Anthropology*, 25, 303-328.
- Oliver-Smith A. (1999). The brotherhood of pain: Theoretical and applied perspectives on post-disaster solidarity. In A. Oliver-Smith & A. Hoffman Susannah (Eds.). *The angry earth: Disaster in anthropological perspective* (pp. 156–172). New York: Routledge.
- Olson, R. S. (2000). Toward a politics of disaster: Losses, values, agendas, and blame. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters*, 18(2), 265-287.

- Pelling, M. (2001). Natural disaster? In N. Castree, & B. Braun (Eds.), *Social nature. Theory, practice and politics* (pp. 170–188). London: Blackwell.
- Perry, R. W. (2007). What is a disaster? In Rodríguez, H., Quarantelli, E. L., and Dynes, R. R. (Eds.) *Handbook of Disaster Research* (pp. 1–15). New York: Springer.
- Pescaroli, G., & Alexander, D. (2015). A definition of cascading disasters and cascading effects. *Planet at Risk*, 3(1), 1–9.
- Phillips, B. D. & Fordham, M. (2010). Introduction. In Phillips, B. D., Thomas, D. S. K., Fothergill, A. and Blinn-Pike, L. (Eds.), *Social Vulnerability to Disaster* (pp. 1–23). Boca Raton: CRC.
- Prince, S. H. (1920). *Catastrophe and social chance: Based upon a sociological study of the halifax disaster* (Doctoral dissertation, Columbia University).
- Qian, L. (2021). Making Memory Work: The SARS memory and China's war on COVID-19. *Memory Studies*. 14 (6): 1489-1502.
- Quarantelli, E. L. (1954). The nature and conditions of panic. *American Journal of Sociology*, 60(3), 267-275.
- Quarantelli, E. L. (1987). Disaster Studies: An analysis of the social and historical factors affecting the development of research in the area. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 5, 285–310.
- Quarantelli, E. L. (1989). How individuals and groups react during disasters: Planning and managing implications for EMS delivery. Preliminary Paper.
- Quijia Z., Xinling, C., Guomin, M., & Rouwei, P. (1992). Prediction Research on the Economic Losses and Population Casualties of Earthquake Disasters. *Unpublished Manuscript. Institute of Geophysics, State Seismological Bureau, Beijing, China.*
- Redhouse, J. W. (1856). *Redhouse's Turkish Dictionary, in Two Parts, English and Turkish, and Turkish and English*. B. Quaritch.
- Rodriguez, H., Donner, W., & Trainor, J. E. (Eds.) (2018). *Handbook of disaster research*. New York: Springer.
- Scanlon, J. (1996). Not on the record: Disasters, records and disaster research. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 14, 265–280.
- Schmuck-Widmann, H. (1996). *Living with the floods: Survival strategies of char-dwellers in Bangladesh*. Berlin: FDCL.
- Schuller, M. (2016). *Humanitarian aftershocks in Haiti*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Scolobig, A., De Marchi, B., & Borga, M. (2012). The missing link between flood risk awareness and preparedness: findings from case studies in an Alpine Region. *Natural Hazards*, 63, 499-520.
- Scott, J. C. (1999). *Seeing like a state: How certain schemes to improve the human condition have failed*. New Haven: Yale University Press.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of business research*, 104, 333-339.
- Sözen, E. (2017). *Söylem: Belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite*. İstanbul: Profil Kitap.
- Susman, P., O'Keefe, P., & Wisner, B. (2019). "Global disasters a radical interpretation." In K. Hewitt (Ed.), *Interpretations of calamity from the view point of human ecology*, pp. 263-283, Routledge.
- Taute, N., Fa'au, T., & Ingham, J. M. (2019). Rūaumoko: More than just a symbol. In *2019 Pacific Conference on Earthquake Engineering*. Auckland, New Zealand.

- Tierney, K. J. (1999). Toward a Critical Sociology of Risk. *Sociological Forum*, 14 (2): 215-242.
- Tierney, K.J., Lindell, M. K., and Perry, R.W. (2001) *Facing the unexpected: Disaster preparedness and response in the United States, Natural hazards and disasters*. Joseph Henry Press, Washington.
- Tierney, K. J., Bevc, C., & Kuligowski, E. (2006). Metaphors matter: Disaster myths, media frames, and their consequences in Hurricane Katrina. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 604 (1): 57–81
- Tierney, K. J. (2007). From the margins to the mainstream? Disaster research at the crossroads. *Annual Review of Sociology*, 33, 503-525.
- Tierney, K. J. (2019). *Disasters: A Sociological Approach*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Tobin-Gurley, J., & Enarson, E. (2010). Gender. In B. D. Phillips, D. S. K. Thomas, A. Fothergill & L. Blinn-Pike (Eds.), *Social Vulnerability to Disaster* (pp. 139-165). Boca Raton: CRC.
- Torraco, R. J. (2005). Writing integrative literature reviews: Guidelines and examples. *Human Resource Development Review*, 4, 356–367.
- Wallace-Wells, D. (2019). *The uninhabitable earth: Life after warming*. London: Allen Lane.
- Webb, G. R. (2018). The Cultural Turn in Disaster Research: Understanding Resilience and Vulnerability Through the Lens of Culture. H. Rodríguez, W. Donner & J. E. Trainor (Eds.), *Handbook of Disaster Research* (pp.109-122). New York: Springer.
- Wenger, D. E., & Weller, J. M. (1973). Disaster subcultures: The cultural residues of community disasters. Preliminary Paper.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T. & Davis, I. (2004). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*. New York: Routledge.
- Wisner, B., Gaillard, J. C., & Kelman, I. (Eds). (2012). Framing disaster: Theories and stories seeking to understand hazards, vulnerability and risk. In *Handbook of Hazards and Disaster Risk Reduction* (pp. 44-62). New York: Routledge.

